

ЎзДЖТУ
хузуридаги
РИАИМ

Ўқув-услубий
мажмуа

Лотин тили
тингловчилари
учун

Ўқув-услубий
мажмуа

2019

Лотин тили
6.3. Лотин тилини ўқитишдаги
замонавий методлар

Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи кенгашининг 2019 йил 18 октябрдаги 5 – сонли баённомаси билан маъқулланган ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Тузувчи: А. А. Назаров- ЎЗДЖТУ хузуридаги РИАИМ катта ўқитувчиси

Тақризчи: Н.С.Суюндиков – Тошкент Фармацевтика институти Тиллар кафедраси катта ўқитувчиси

Ўқув -услубий мажмуа ЎзРИАИМ Кенгашининг 2019 йил 27 сентябрдаги 9 - сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган

МУНДАРИЖА

| | | |
|------|---|-----------|
| I. | ИШЧИ ДАСТУР | 4 |
| II. | МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ | 12 |
| III. | НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ | 14 |
| IV. | АМАЛИЙ МАШҒУЛОТДАР МАТЕРИАЛЛАРИ | 23 |
| V | ГЛОССАРИЙ | 50 |
| VI. | АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ | 51 |

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли, 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли Фармонлари, шунингдек 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли қарорида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид илғор хорижий тажрибалар, янги билим ва малакаларни ўзлаштириш, шунингдек амалиётга жорий этиш кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Дастур доирасида берилаётган мавзулар таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига қўйиладиган умумий малака талаблари ва ўқув режалари асосида шакллантирилган бўлиб, унинг мазмуни жамият ривожини ва таълим-тарбия жараёнининг инновацион масалалари, олий таълимнинг норматив-ҳуқуқий асослари ва қонунчилик ҳужжатлари, илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат, таълим жараёнларида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш, амалий хорижий тил, тизимли таҳлил ва қарор қабул қилиш асослари, махсус фанлар негизида илмий ва амалий тадқиқотлар, ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий услублари бўйича сўнгги ютуқлар, педагогнинг креатив компетентлигини ривожлантириш, глобал Интернет тармоғи, мультимедиа тизимларидан фойдаланиш ва масофавий ўқитишнинг

замонавий шакллари қўллаш бўйича тегишли билим, кўникма, малака ва компетенцияларни ривожлантиришга йўналтирилган.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда дастурда тингловчиларнинг махсус фанлар доирасидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар такомиллаштирилиши мумкин.

Ушбу дастурда олий таълимнинг норматив-ҳуқуқий асослари вақонунчилик нормалари, илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат, таълим жараёнларида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш, лотин тили фанлар негизида илмий ва амалий тадқиқотлар, технологик тараққиёт ва ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий методлар бўйича сўнгги ютуқлар, педагогнинг касбий компетентлиги ва креативлиги, глобал Интернет тармоғини ўзлаштириш бўйича янги билим, кўникма ва малакаларини шакллантириш назарда тутилган.

Мазкур дастурда таълим технологияларининг тиббий - фармацевтик терминологияни ўқитишда лотин тилини ўрни, фанларни ўқитишда интерфаол усуллар, тиббий - фармацевтик терминология асослари фанларини ўқитишда лотин тили фанидан машғулотлар олиб боровчи педагогларнинг инновацион фаолияти, молулли ва муаммоли ўқитиш технологиялари билан ишлаш ва улардан фойдаланиш каби муаммолари баён этилган.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Лотин тилини ўқитишдаги замонавий методлар модулнинг мақсади:

Лотин тили фанини ўқитишнинг замонавий усулларини ўрганиш. Олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчилари малакасини ошириш курсининг тингловчиларини Лотин тили ўқитишнинг замонавий инновацион технологиялари тахлили, шунингдек, уларни таълимга жорий этиш бўйича илғор хорижий тажрибалар билан таништириш, уларнинг билимларини янада такомиллаштиришдан иборатдир.

Лотин тилини ўқитишдаги замонавий методлар модулнинг вазифалари:

Тил ўқитиш тамойилларини билиш. Пост-метод даври. Коммуникатив ёндашувда тил ўқитиш. Вазифага асосланган ёндашув орқали тил ўқитиш. Мустақил таълим кўникмаларини шакллантириш. Дарсни ташкил этишда миллий стандартнинг роли.

Дарсни шакллантиришда дарс мақсадларини ўргатиш. Замонавий методларни ўрганиб чиқиш ва ўқув материалларнинг қийинчилик даражасини аниқлаш ва таҳлил қилиш. Ўқув материалларни танлашдаги стратегиялар, ўқув материаллар яратишда асосий тамойиллар, ўқув материалларини эҳтиёжга мослаш, ўзгартириш, аутентик материалларни қўллаш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар:

Лотин тили фаннини ўқитишнинг замонавий методлар курсини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- ананавий ва замонавий дарс ўтиш услубларини қиёсий таҳлил қилиш ва ҳар бир услубнинг афзалликлари ва номуносиб томонлари билан яқиндан танишиш;
- лотин тили ни ўқитишда хорижий мамлакатлар тажрибасини амалиётда қўллаш;
- дарс жараёнида турли уйин ва методлардан фойдаланиш
- аудио ва видео материаллардан фойдаланиш
- интерфаол технологиялар ва улардан самарали фойдаланиш ҳақида **билимларга** эга бўлиши лозим.

Тингловчи:

- тинглаб тушуниш ва луғат бойлигини бойитиш бўйича турли методлардан фойдаланиш;
- ўқув материалларини яратиш учун мақсад, вазифа ва кутилаётган натижаларини тўғри белгилай олиш;
- интерфаол методларни мақсадли равишда тўғри танлаш ва фойдаланиш;

- дарс жараёнига тайёргарлик кўришга талабаларнинг билим даражаси, кизиқишлари, ўрганиш услубларини ҳисобга олган ҳолда ёндашиш;
- интерфаол методлардан фойдаланиш **кўникма ва малакаларини** эгаллаши лозим.

Тингловчи:

- лотин тили таълимида билим, кўникма, малакаларни баҳолаш;
- лингвистик ва маданиятлараро компетенцияларни баҳолаш;
- нутқ коммуникацияси элементлари, социолингвистик элементлар прагматик элементлар, баҳолашнинг асосий турларини ўзлаштириш;
- мавзуга оид олимлар томонидан билдирилган фикрларни таҳлил қилиш малакаларига эга бўлади.

Тингловчи:

- Модул бўйича портфолио тузиш, тестларни ишлаб чиқиш принциплари билан ҳам таништириш;
- ўқув адабиётларга бўлган эҳтиёжни ўрганиш;
- ўқув мақсадлари ва кутилаётган натижаларни тўғри белгилай олиш;
- баҳолаш, фикр-мулоҳазага асосланган баҳолаш механизмини мустақил ҳолда ташкил этиш **компетенцияларига** эга бўлиши талаб этилади.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

Модуларни ўқитишда дарслик, ўқув қўлланмалар, тарқатма материалларидан, маъруза матнларидан, хорижда соҳага оид чоп этилган сўнгги мақолалардан фойдаланилади. Машғулотлар амалий ва вокшоп таълим шаклида олиб борилади ва кичик гуруҳларда ишлаш, амалий ўйинлар, ўқув лойиҳаларини яратиш, Кейс-стади каби интерфаол методлардан фойдаланган ҳолда амалга оширилади. Амалий машғулотлар замонавий таълим услублари ва инновацион технологияларга асосланган ҳолда ўтказилади. Бундан ташқари, мустақил ҳолда ўқув ва илмий адабиётлардан, электрон ресурслардан, тарқатма материаллардан фойдаланиш тавсия этилади.

Курс давомида тингловчилар дастлаб намунавий дарсларда тил ўрганувчи ролида қатнашадилар, сўнгра ўқитувчи сифатида тавсия этилган дарслар ва машқларни таҳлил қилишади, махсус тестларни ечишади, портфолио топшириқларини бажаришади, намунавий дарс ўтиб бериш орқали ўзларининг тил ўқитиш кўникмаларини ривожлантиришади. Курс иштирокчиларидан касбий малакаларидан келиб чиққан ҳолда махсус фанларни ўқитишдаги долзарб масалаларни белгилаб олишлари шунингдек, гуруҳ аъзолари билан дарсда ҳамкор ҳолда иш юритишлари, ўзаро фикр алмашишлари, интерфаол усулларининг самарали шаклларини таълим соҳасига тадбиқ этишга эришишлари, мавжуд иш тажрибаларини ҳамкасблари билан ўртоқлашишлари, хусусан, илғор тажрибаларни семинар-тренинглар, амалий курслар, дидактик материаллар, методик қўлланмалар кўринишида оммалаштириш ва таълим тизимида қўллашлари кутилмоқда.

Шунингдек, тингловчилар ўзларининг касбий маҳоратларини оширишда муҳим бўлган мавзулар билан танишадилар, кўникмаларини ривожлантириш устида иш олиб борадилар.

Курс давомида тингловчиларнинг илғор тажрибаларини ўрганиш ва оммалаштириш назарда тутилган. Амалий машғулотларда ва мустақил таълимда қўлланиладиган усуллар:

- амалий топшириқ
- жараён давомида ўрганиш
- муҳокама
- лойиҳа иши
- презентация
- потрфолио қайдлари/таълим олиш кундалигини юритиши
- Интернет ва бошқа манбалардан мавзуларга оид маълумотлар тўплаш

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Лотин тили фанларни ўқитишнинг замонавий методлар: ўқув материаллари яратиш ва баҳолаш модули мазмуни ўқув режадаги “Лотин тилини ўқитишда инновацион технологиялар бўйича илғор хорижий тажрибалар” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг Лотин тилини ўқитишнинг замонавий интерактив услублари бўйича касбий педагогик тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Мазкур модул олий таълим тизимида лотин тили ўқитувчиларини энг сўнгги замонавий ёндашувар ва илғор амалий усуллардан унумли фойдаланган ҳолда сифатли таълим беришларида муҳим ҳисса қўшади. Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар мобил иловалар яратишни ўрганиш, амалда қўллаш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимооти

| № | Мавзулар | Тингловчининг ўқув юкلامаси | | |
|---|--|-----------------------------|---------|--------|
| | | Жами соат | Назарий | Амалий |
| 1 | Чет тилларда ва мамлакатимизда чет тилига ўргатишнинг замонавий методлари. | 2 | 2 | |
| 2 | Чет тил ўқитишнинг бошланғич босқичи. | 2 | | 2 |
| 3 | Чет тилига ўқитишнинг ўртанча босқичлари. | 2 | | 2 |
| 4 | Ўқишга ўргатиш. | 2 | | 2 |
| 5 | Талабалар билимини ва ҳосил қилинган нутқ кўникмаларини назорат қилиш. | 2 | | 2 |
| 6 | Чет тилини ўқитишда машқ муаммоси. Уларнинг | 2 | | 2 |

| | | | | |
|---|--|-----------|----------|-----------|
| | типологияси ва машқ бажаришдаги кетма-кетлилик . | | | |
| 7 | Дарсни режалаштириш. | 2 | | 2 |
| | Жами | 14 | 2 | 10 |

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Чет тилларда ва мамлакатимизда чет тилига ўргатишнинг замонавий методлари.

Лотин тилини ўқитишда турли методларни қўллаш, интерактив методларни қўллаш ва ўқув жараёнини ташкил этишдаги қийинчиликлар, машғулотларни олиб боришда методларини танлаш мезонлари.

2-мавзу: Чет тил ўқитишнинг бошланғич босқичи.

Нутқни ҳосил бўлиши хусусидаги концепсияларнинг қисқача шарҳи. Бошланғич босқичнинг ўзига хос хусусиятлари. Бошланғич босқичда оғзаки нутққа ўқитиш: монологик нутқ, диалогик нутқ.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАЗМУНИ

1 - мавзу: Чет тилига ўқитишнинг ўртанча босқичлари

Ўртанчи этапнинг ҳарактеристикаси, (яъни ўзига хос хусусиятлари. Ўртанчи этапда ўқув жараёнини ташкил этиш. Дарсга қўйилган асосий талаблар. Ўқувчиларнинг муваққил ишлашни ташкил этиш шакллари.

2-мавзу: Ўқишга ўргатиш

Ўқиш нутқ фаолияти турларидан бири. Ўқишга ўргатишнинг ўрта мактабда чет тили ўқитишдаги роли ва ўрни. Ўқишнинг психофизиология характери. Ўқишни оғзаки нутқ ва урга ёзув билан муносабати, Ўқиш турлари ва ўрта мактабда ўқишга қўйилган талаб.

3 - мавзу: Талабалар билимини ва ҳосил қилинган нутқ кўникмаларини назорат қилиш.

Чет тил ўқитишда олинган билимларни, ҳосил қилинган нутқ кўникмаси ва малакаларни назорат ишининг роли, функцияси ва объекти. Назорат қилишнинг тури ва шакллари. Назорат қилишда қўлланиладиган усуллар. Ўз-ўзини назорат қилиш ва бунда тестларнинг роли.

4-мавзу: Чет тилини ўқитишда машқ муаммоси. Уларнинг типологияси ва машқ бажаришдаги кетма-кетлилик

Машқлар типологияси. Бу хусусидаги турли қарашлар. Нутқ фаолиятининг турли шаклларини ўстиришга қаратилган машқларнинг типлари ва кўринишлари. Машқ системаси. Унинг компонентлари. (подсистема, комплекс, серия, машқлар гуруҳи,) Малака ва кўникмаларни машқлар системасида акс эттирилиши.

5-мавзу: Дарсни режалаштириш.

Режалаштиришнинг аҳамияти. Тематик реталаштириш. Дарснинг асосий компонентларини режалаштири.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модулни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик технологиялар ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган: маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва интерфаол педагогик (Ақлий хужм, Венн диаграммаси, концептуал жадвал) усул ва технологиялардан фойдаланилади; ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, презентациялардан, график органайзерлардан, кейслардан фойдаланиш, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, блиц-сўровлардан ва бошқа интерактив таълим усуллари қўллаш назарда тутилган.

II. МОДУЛНИ ҶЌИТИШДА ФЌЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

БАХОЛАШ методи

Шахсининг қобилиятини, ўқитиш курсининг сифати ёки муваффақиятини ўлчаш ва баҳолаш демакдир. Шунингдек, баҳолаш тест, суҳбат ўтказиш, савол жавоб, кузатиш ва хоказолар орқали амалга ошириш мумкин.

АУТЕНТИК ВАЗИФА

Маҳаллий тилда сўзлашувчи киши кундалик ҳаётида бажарадиган доимий вазифалар бўлиб, тил ўрганувчи ана шундай вазиятлардан ҳақиқий сўзлашувда фойдаланса, самаралироқ бўлади. Дарс жараёнида тилни ўрганишда реал ҳаётда учрайдиган воқеа-ҳодисалар ифода этилган матнларни қўллаш фойдалидир. Аутентик материаллар дарсликларда берилмайди.

АҚЛИЙ ХУЖУМ услуги

Бевосита жамоа бўлиб “фикрлар хужуми” ни олиб бориш демакдир. Бу услубдан мақсад, мумкин қадар катта миқдордаги ғояларни йиғиш, талабаларни айна бир хил фикрлашдан ҳоли қилиш, ижодий вазифаларни ечиш жараёнида дастлаб пайдо бўлган фикрларни енгишдир.

“КЕЙС-СТАДИ” услуги

Бу услуб аниқ вазият, ҳодисага асосланган ўқитиш услуги ҳисобланади. Шунингдек, вазият билан танишиш, ахборотларни умумлаштириш, ахборот таҳлили ва ҳар бир ечимнинг афзал ва заиф жиҳатларини белгилаш демакдир.

ТАРМОҚЛАР услуги

Фикрларнинг тармоқланиши-педагогик стратегия бўлиб, у талабаларнинг бирон-бир мавзунини чуқур ўрганишига ёрдам бериб, уларни мавзуга таалуқли тушунча ёки аниқ фикрларни эркин ва очик узвий боғлаган кетма-кетликда тармоқлашни ўргатади.

БАҲС-МУНОЗАРА

Усулида гуруҳ аъзолари бирор муаммони ечиш мақсадида ўз ғояларини оғзаки таклиф этадилар. Усулдан самарали фойдаланиш учун иштирокчилар муҳокама предметиға оид етарли билим ва тажрибаға эға бўлишлари лозим. Бу усул катталар таълимида кўпроқ самара беради.

“МУЗЁРАР” методи

Қиздирувчи, фаолиятға жалб қилувчи машқ. Талабаларнинг ўзаро танишиши ва ишчи муҳит яратиш мақсадида қўлланилади. Бу метод хонадаги руҳий тарангликни енгиш, гуруҳнинг шаклланиш жараёнини тезлатиш, мулоқот ва ахборот алмашинувини йўлга қўйиш, шунингдек, самимийлик ва ҳамкорлик муҳитини яратишға ёрдам беради.

АХБОРОТ АЛМАШИШ МЕТОДИ

Бу услуб шундайки, талабалар жуфт ёки икки гуруҳ бўлиб турли хил ахборотға

эга бўлишади, ёхуд бири билган ахборотни иккинчи талаба билмайди. Бу эса сухбатлашиш учун ҳақиқий мақсад пайдо қилади. Бу услуб асосан чет тилида гапириш, мулоқотга кириш учун ёрдам беради. Шунингдек, расмлардан ҳам фойдаланиш мумкин.

ИНТЕРФАОЛЛИК

Ўзаро ҳаракат қилмоқ маъносини беради. Ўзаро ҳаракат турлари: Ўқитувчи-талаба; талаба-талаба; ўқитувчи-талабалар; талалар-талабалар; талабалар-ўқитувчи.

“АРРА” МЕТОДИ

Бу усулда асосан гуруҳ бўлиб ишланади. Ҳар бир гуруҳ аъзосининг кўлига матннинг бир бўлаги берилади, сўнгра мазмунини ўқиб билиб олгандан сўнг, барча қатнашчилар томонидан бутун матн тузилади. Бундай метод ўқитишни ўрганишда қўлланилади.

“ЗИГЗАГ”

Прием "Зигзаг" придуман для тех случаев, когда требуется в короткий срок усвоить большой объем информации.

- Он позволяет детально и в короткий срок освоить довольно большой объем информации.
- Усвоение материала происходит в интерактивной форме, то есть не учитель выдает готовое знание, а сами учащиеся.
- Мобилизуется способность учащихся выделять главное из текста, систематизировать информацию.
- Развивается умение работать в группе, сообща.

ТАҚДИМОТ

Ахборот, назария ёки тамойилларни талабаларга етказиш мақсадида эксперт томонидан ўтказиладиган тадбир. У турли (маъруза, савол бериш, мунозара юритиш) шаклларда ўтказилиши мумкин. Тақдимотнинг мазмуни услуб сифатида ўқитувчига кўпроқ боғлиқ бўлади.

III. НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

Chet tillarda va mamlakatimizda chet tiliga o‘rgatishning zamonaviy metodlari.

Reja:

1. Chet tiliga o‘qitish metodlarining takomillashtirib borishning zarurligi.
2. Zamonaviy metodlar (intensiv metodlar) hususida qisqacha sharx.

Hozirgi vatqda nafaqat chet tiliga o‘qitish bo‘yicha balki barcha fanlarga *вопросу* o‘qitishni, o‘rgatishni yangi-yangi metodlarini izlab topish va uni amalda sinab ko‘rish to‘g‘risida ko‘p ishlar qilinayapti. Bu hozirgi kundagi ta‘lim tarbiya jarayonini yaxshilash, uchun xal qilinishi kerak bo‘lgan eng muhim muammolardan biridir.

Agar avval chet tili o‘qitish shu til sistemasini o‘rganish deb qaralgan bo‘lsa, keyingi yillarda o‘qitishdagi muhim ko‘zlangan narsa bu Talabalarni chet til nutqini o‘stirishdan iborat bo‘ldi. Shuni aytish kerakki chet til o‘rganishdagi bu maqsadlar, o‘z-o‘zidan yoki boshqa kimsalar yoki shaxs tomonidan qo‘yilmaydi, balki lingvistika va psixologiya fanlaridagi o‘zgarishlar va jamiyatning ijtimoiy rivojlanib borishi bilan chambarchas bog‘liqdir. Masalan: Audiolingval metodni olib ko‘raylik. Bu metodning yuzaga kelishiga lingvistika fanidagi o‘zgarishlar, ya‘ni struktural oqimni ta‘siri bo‘ldi.

U quyidagi omillarni o‘z ichiga oladi:

- Chet til o‘rgatish avval og‘zaki nutqqa o‘rgatishdan boshlanmog‘i zarur;
- Til o‘rganish turli strukturalar, nutq na‘munalari asosida amalga oshiriladi;
- Mashqlar ham tilga asoslangan holda til materialini ko‘p marta takrorlashni talab qiluvchi mashqlar bo‘lishi kerakligini taqozo etadi;
- Grammanik namunalar va leksikani tanlash chet tili bilan ona tilini qiyoslashning natijalariga bog‘liq bo‘lishi kerak.
- Talaffuzga katta e‘tibor talab etiladi.

Bu metodning asosiy kamchiligi, mexanik mashqlarning ko‘pligi va haqiqiy nutq mashqlarining ozligidir. Bu metod asoschilari metodist olimlar Ch.Friz va R.Ladolaridir. Masalan: Ch.Friz: boshlang‘ich etapning asosiy mazmuni strukturalarni o‘rganishni tashkil qilishi kerak deydi. Gramatikaning ko‘nikmalarni hosil qilish xam shunga asoslangan bo‘lishi maqsadga muvofiq.

Ch.Friz bilan R.Ladoning fikricha Talabalar avval og‘zaki nutqda ishlatiluvchi strukturalarning (gaplarning) yig‘indisini eslab qolishlari kerak.

Keyinchalik shu strukturalar asosida yangi-yangi gaplar tuzishi talab etiladi, ya‘ni malaka va ko‘nikmalar moil qilinishi kerak. Bular trenirovkaga mo‘ljallangan mashqlar yordamida amalga oshiriladi.

Keyinroq g'arbda yangi bir metod shakllana boshladi . Bu — audio-visuall metod edi. Uning asoschilari sifatida Yugoslavyalik metodistlar P.Guberin va Frantsuz Per Rivon, L.Gugeneym va boshqalarni keltirish mumkin. Bu metod tilni (til materialini) eshitish va ko'rish orqali tez eslab qolishga asoslangan. Bu metodning asosiy foydasi shundaki u o'rganayotgan til materialini xayotiy situatsiyaga bog'lab o'rganishni taqozo etadi. Til o'rganish asosan ko'rib, tinglab, tushunishga asoslangan. Bu metod mualliflarining fikrlariga ko'ra kundalik turmushda ko'p uchrab turadigan mavzularni o'z ichiga qamragan (masalan: kvartira, uy jixozlari,savdo-sotiq va x. k.) o'rganishni maqsad qilib qo'yadi. Ularni o'zlashtirish esa asosan ko'rib qabul qilish sezgilari asosida va texnik vositalardan keng foydalanish orqali amalga oshiriladi.

Chet-til o'qitishni intensivlashtirish masalasi yuzasidan mamlakatimizda va chet ellarda ancha ishlar qilindi va qilinmoqda. Bular yangi intensiv metodlarni yuzaga kelishiga sabab bo'ldi. Xo'sh, intensiv metod o'zi nima? Uni qanday tushinish mumkin?

Intensiv o'qitish degan, so'zning birimch ma'nosi bu- qisqa vaqt ichida Talabalarni o'rganilayotgan chet tilida nutq faoliyatini amalga oshirishga, ya'ni gapirishga o'rgatishdir. Bu asosan Talabalarning ichki psixologik imkoniyatlariga va hotira zahirasiga tayangan holda amalga oshiriladi. (Leontev A. A. Kitaygorodskaya). Demak, intensiv metod (yoki intensiv) o'qitishning quyidagi ikki harakterli hususiyatini ko'rsatish mumkin:

Qisqa vaqt ichida ma'lum hajmdagi o'quv materialini organish va shunga mos chet tilidagi nutqiy faoliyatni amalga oshirish;

Shaxs hotirasining barcha zahiralaridan (psixologik imkoniyatlaridan) maksimal darajada foydalanish ya'ni Talabalarning faolligini oshirish.

Keyingi yillarda dars jarayonida Talabalar faolligini oshirish yuzasidan ko'p ishlar qilish zarurligi taqozo etilmoqda.

Talaba shaxsi xotirasining ichki imkoniyatlaridan foydalangan holda ularning darsdagi faolligini oshirishda nutqiy muloqot muhitini shakllantirish eng muhim vazifalardan biri. O'qituvchi tomonidan qo'llanilayotgan usullar va turli ko'rgazmali qurollar shu maqsadga yo'naltirilmog'i lozim. Nutqiy muloqotga yo'naltirilgan psixiologik vaziyat Talabalarning faolligini oshirishdagi zaruriy vazifalardan biridir. Taniqli metodist olimlardan biri E.I.Passovning aytishicha hozirgi vaqtdagi chet til o'qitishda amalda qo'llanilayotgan kommunikativ yondashish nutqiy vaziyatlarga asoslangan tezkor (intensive) o'qitishning bir ko'rinishidir.

Intensiv metodlar haqida qisqacha sharx.

Intensiv metod dastlab XX asrning boshlarida "To'g'ri" metod asosida shakllana boshladi. Prof. E I. Gezning aytishicha "To'g'ri metod chet tilini intensiv o'qitishga qulay imkoniyat va asos yaratib berdi". To'g'ri metodning ba'zi bir

printsipial tomonlarini chunonchi, og‘zaki nutqqa bo‘lgan qiziqish, ayniqsa dialogik nutq uchun nutqiy vaziyatlar tanlash, Talabalarning darsdagi faolligini oshirish kabi talablari hozirgi zamonaviy intensiv metodlarning u yoki bunisiga asos qilib olingan. Bu tabiiy albatta, chunki har bir yangi metod o‘zidan oldin o‘tgan metodning yaxshi tomonlarini saqlab qoladi.

So‘ngi yillarda audiolingual, audiovizual, gipnopediya, relaksopediya, suggestopediya, ritmopediya kabi yangi bir yo‘nalishni bildiruvchi so‘zlar tez-tez metodik adabiyotlarda uchrab turadigan bo‘lib qoldi.

Shuni aytish kerakki bu nomi tilga olingan metodlardan audiolingual va audiovizual metodlar intensiv o‘qitish amaliyotida qo‘llana olmaydi. Bunga ularning printsipial tomoni, ya'ni ona tilini ishlatishga suyanmaslik, til imitatsiyasiga taqlid qilish orqali o‘rganish, yod olish va ijodiy mashqlarning ko‘pligi halaqit beradi.

Gipnopediya, Relaksopediya - bu metodlar faqat til materialini eslab qolishda yaxshi natijalar beradi, lekin nutqda qo‘llashni ta'minlay olmaydi. Shuning uchun ham taniqli olim prof. Gegechkori L.Sh. gipnopediya bilan relaksopediyani chet-til o‘qitishda ishlatilishi mumkin bo‘lgan priyomlardan deb qarashni taklif qiladi, chunki ular berilayotgan informatsiyani eslab qolishga qaratilgan xolos.

Keyingi yillarda shaxsni ob'ekt sifatida o‘rganish va uni barcha ijodiy imkoniyatlarini aniqlashda pedagogika, psixologiya, sotsial psixologiya, meditsina fanlaridagi izlanishlarni birlashtirishga katta e'tibor berilmoqda. Hozirgi vaqtdagi muhim masala Talabalarni yangicha fikrlashga, ijodiy fikrlashga va ularni xayotga tayyorlashga katta e'tibor berilmoqda. Bu esa shaxsni har tomonlama o‘rganishga bo‘lgan talabni kuchaytiradi. Shunday qilib o‘quvchi shaxsi o‘quv protsesining markaziy, asosiy figurasiga aylanib qoldi.

G.Lozanov - psixoterapevt, tibbiyot fanlari doktori bolgar olimi - insonni ichki rezerv imkoniyatlarini o‘rganishga qaratdi.

U 3 muhim faktorni o‘rgannishga kirishdi:

1. Hotirani rezervlarini ochish;
2. O‘quvchi shaxsini intellektual aktivligini o‘rganish;
3. Ijodiy emotsiya, (charchash xissini yuqotadi).

(O‘qituvchining roli, avtoriteti; o‘qituvchi bilan o‘quvchi o‘rtasidagi munosabat; o‘zaro ishonch, yuqori darajadagi motivatsiya, shaxsning ichki rezerv imkoniyatlarini ochish. (Ushbu tezis izohlanadi). Olimlardan Gegechkori L.Sh. va Leontev A.A. e'tirof qilishlaricha Lozanov metodikasi yoqoridagilarni o‘z ichiga oladi:

- 1) ko‘p sonli nutq birliklarini o‘rganishda;
- 2) Talabalarni chet til nutq jarayonida til, lug‘at boyligini ishlatishni, o‘rganilgan nutq birligini boshqa bir situatsiyada qo‘llash malakalarini hosil qilishda;

- 3) o'qishga o'rganishda yuqori motivatsiyani hosil qilishda;
- 4) psixologik to'siqlar bo'lishi (uyatachanglikni, qo'rqinchni, odamovilikni) olib tashlashda juda yaxshi natijalar beradi.

Shunisi harakterliki Lozanov o'z oldiga chet til o'qitish metodikasini ishlab chiqishni vazifa qilib qo'ygani yo'q. 60-70 yillar Lozanov metodikasi chet til o'rganishda qo'llashga harakat qilib ko'rildi. Hozirgi vaqtda olimlar va metodistlar intensiv metodikani mamlakatimizda qollanilayotgan "O'ngli - amaliy" metod bilan mujassamlashgan holda yo'llarini ishlab chiqishdi. Bu metodning (Lozanov) faqat ayrim printsiplarini qo'llash maqsadga muvofiq degan.

1. ЭМОЦИОНАЛЬНО – СМЫСЛОВОЙ МЕТОД (И. Ю. Шехтер) rolli o'yinlar jarayonida

mazmunli o'zgartirishga asosiy e'tiborni jalb qilish.

Bunday qarash kishining shaxsiy fikrlashi qandaydir til birliklarining majmuasidan kelib chiqmaydi degan qarashga asoslanadi. Bu metoddagi asosiy vosita - kommunikativ vazifalar sistemasida. Bu metod bo'yicha o'qitish 3 shaklga (davrga) bo'linadi:

- a) Xayotda eng ko'p uchraydigan situatsiyalar asosida gapirishga o'rganish. Gramatika organilmaydi, uy vazifasi ham yo'q. Bu davr oxiriga kelib 1200-1400 leksik birlikni o'z ichiga olgan o'quv matnlarini o'qish mumkin.
- b) Biror kasb-korga ta'luqli nutqiy jarayonga o'tish. Manologik nutq har tomonlama keng rivojlanadi. Asta-sekin tarjima asarlaridan ko'chirma olish (реферирование) yozuv va gramatika o'rganishga o'tiladi. Ilmiy - sissiy harakterga ega bo'lgan matnlardan foydalanib, kasbga ta'luqli muammoli situatsiyalardan tashkil topgan turli o'yinlar asosida chet til o'rgatish.
- c) Nutq tobora ma'lum kasb bo'yicha shakllantirila boriladi. Maxsus matnlar, ishga ta'luqli xujjatlar, kasb bo'yicha xat yozishuvlar o'quv materialini tashkil qiladi.

2. L Gegechkori taklif qilgan intensiv kurs katta yoshdagilarni o'qitishga mo'ljallangan. Bunda ham 3 davr ajratiladi.

Davrlar o'rtasidagi etap (ya'ni til tayorgarligi etapi) bu metodni boshqa metodlar bilan farqlashdagi asosiy xususiyatdir. Bunda til materiali ongli o'zlashtiriladi.

3. Petrograddagi o'rmonchilik akademiyasida talabalarni chet tili o'qitishni intensivmetod asosida olib borish yuzasidan eksperiment o'tkazildi.

Bunda o'quv

jarayoni quyidagicha tashkil qilindi:

- 1 semestr - chet tilini ongli o'rganishga asoslangan nutqqa tayyorlov mashqlarini bajarish;
- 2 semestr -G.Lozanov metodikasi asosida dialogic nutqni o'stirish;

3 semestr - til materialini ongli o'rganish asosida keng profilli o'qishga o'rgatish

4 semestr - G.Lozanov metodi asosida monologik nutq o'stirish;

5 semestr - mutaxassislik bo'yicha matnlarni o'rganish; 6 semestr

Курс погружения- Uxlatib qo'yib o'qitish kursi Plesnevich A.

S. Ingliz tili o'qitishda sinab ko'rgan) 10 kunga mo'ljallangan.

Maqsad: Ilmiy xodimlarni chet ellik xamkasblari bilan ilmiy-kasbiy muloqotlarni amalga oshirishga mo'ljallangan. Bu metod talabalarni o'qitishning yakuniy bosqichida qo'llanilishi mumkin. O'tilgan mavzularni qaytarish sifatida.

4. Suggestokibernetik integral metod. (Petrusinskiy V.V.) (katta yoshlilar uchun) Suggestiv boshqarishni -kibernetizatsiyalash|| bu metodni asosini tashkil qiladi.

O'qitish avtomatlashgan texnik vositalar orqali olib boriladi. O'qituvchi ishtirok etmaydi. U faqat material tanlash va bilim, malaka va ko'nikmalarni nazorat qiladi xolos. Bu metod asosan boshlang'ich metodni avtomatlashtirishga yordam beradi va leksik materialni xotirada saqlab qolishni tanlaydi.

Xilosa qilib aytganda u yoki bu intensive kursni ba'zi bir xususiyatini chet til oily ta'lim sistemasida oily o'quv yurtlarida o'qitish jarayonida qo'llash mumkin. U shaxsni o'quv jarayonida xar tomonlama faolligini oshirishga mo'ljallangan.

"Metod" tushunchasiga doir ta'limshunoslik o'qitishni umumiy nazariyasi sifatida ushbu atama keng qo'llaniladigan fandır. Didaktlar "Metod" atamasini bilish, malaka, ko'nikmani egallash, o'qituvchilarda dunyoqarashini shakllantirish va bilish imkoniyatlarini yaratish yo'lidagi muallim va talabaning ish usuli ma'nosida izohlaydilar. Fan asoslarini o'rgatadigani o'quv predmetlari uchun mo'ljallangan ta'limning umumiy metodlari ishlab chiqilgan. O'quv predmetining hususiyatlari hisobga olinib, metodikada chet tili o'qitish metodlari yaratilgan. Chet tili o'qitishda metodlarni tadbiq etish uzoq

davrlardan boshlangan. Chet tili o'qitish metodikasida "Metod" atamasi asosan 3 ma'noni bildiradi.

Birinchi, metodika tarixidagi butun bir yo'nalish (tarjima metodi, to'g'ri metod, qiyosiy metod, aralash metod);

Ikkinchi, yuqoridagi yo'nalish tarkibiga kiruvchi o'qitish sistemasi; Uchinchi, muallim va Talabalarning o'zaro bog'langan faoliyati usuli. (Tanishish, mashq qilish va qo'llash metodlari). Chet til o'qitish tarixida birinchi va ikkinchi metodlar "tarixiy" metodlar nomi bilan, uchinchi "jarayonni ifodalash" metodlari atamasi bilan yuritiladi. Tarixan metodlar to'rt guruhga birlashtirilib, ularning

nomlariga "tarjima", "to'g'ri (yoki tarjimasiz)", "qiyosiy ", "aralash" so'zlarini aniqlovchi sifatida qo'shib aytiladi, shunday qilib, chet til o'qitishning bir necha asrlik tarixidagi barcha metodlar to'rt toifaga to'plangan. Ularning har birini qisqacha tahlil qilish talab etiladi, chunki birinchi metodikada ularning ayrim xususiyatlari muayyan shaklda qo'llanilmoqda.

Tarjima metodi.

Ushbu metodning nomi odatda "Tarjima metodlari" atamasi bilan ko'plikda ishlatiladi. Shunga ko'ra ma'noni bilib olish qiyin emas; chet til materiali ona tiliga tarjima qilinadi. Ovroqada, avval yunon tili, keyinchalik lotin tili o'rgatilganda tarjima tushunish usuli qilib olingan. XVIII asrning ikkinchi yarmida va XIX asr davomida frantsuz tili, XX asrda esa ingliz tili va nihoyat nemis tili tarjima orqali o'rganilindi, musulmon dunyosida esa asosan arab tili, qisman fors tili chet tillar sifatida o'rganib kelindi. O'lik va jonli tillarni tarjima metodi bilan o'rgatilib, bu jarayon mantiqiy tafakkurni rivojlantirish omili hisoblab kelindi. Arab tili esa islom dini asarlarini o'rgatish vositasi bo'lib, uni ko'pchilik talabalar quruq yodlash orqali o'rganishar edi. Oliy, diniy o'quv yurtlarida arab, fors, turkiy tillar atroflicha o'rganilgan.

Tarjima metodlari orasida eng ko'p tarqalganlari "Grammatika-tarjima metodi" va "Matn tarjima metodi" nomlari bilan mashxur bo'lgan. birinchisining namoyondalari so'z va rang tarjimasini grammatika qoidalarini o'rgatish uchun tatbiq etganlar, ikkinchisining tarafdorlari esa matnni o'qish va uning mazmunini tushunishda tarjimadan foydalanishni maqsad qilib qoygan. Har ikkala tarjima metodini qo'llashdan faqat ta'limiy maqsad ko'zlangan. Chet til retseptiv tarzda o'rganilgan. O'z davrining tilshunoslik va ruxshunoslik ma'lumotlariga asoslanib, chet til o'qitish metodlari ishlab chiqilgan.

Ayrim muallimlar hozirgacha tarjima metodlari usullaridan noo'rin foydalanishmoqda. Masalan: matnni og'zaki tarjima qilish g'ayri metodik usuldir. Matnning ayrim jumalari yoki bir-ikki bo'lagini muayyan maqsadda tarjima qilish man etilmaydi. Lug'atdan foydalanib, yangi so'zlarning ma'nolarini ochish maqsadida tarjima qilishga mo'ljallangan kichik matnlar berilishi mumkin, Bu erda matnni tarjima qilishdan ko'zlanadigan muddao lug'atdan foydalanishni o'rgatish.

To'g'ri metod.

Metod nomining kelib chiqishiga asosiy sabab shuki, to'g'ri metodda o'qitish chog'ida ona tilini chetlab o'tib chet til so'zi bilan predmet orasida bevosita assotsiatsiya, ya'ni fikran bog'lanish o'rnatishga urinib ko'rilgan. Chet til grammatikasini o'rgatishda

ham huddi shunday metodik yo'l tutilgan; grammatik ma'no bilan shakl o'rtasida bevosita bog'lanish hosil qilmoqchi bo'lishgan.

To'g'ri metodning dunyoga kelish sababini chet tillarni amaliy o'rganish maqsadidan qidirish joizdir. O'tgan asrning oxirlariga kelib, G'arbiy Evropa mamlakatlari va Amerika Qo'shma Shtatlarida chet til o'qitishni isloh qilish natijasida ushbu metod kashf etilgan. Keyinchalik bu metod -Osiyo, Afrika va boshqa yurtlarga ham tarqalgan.

Ona tili ishtirokisiz chet tilini o'rgatishga intilishlarni to'g'ri metod, induktiv metod, tabiiy metod kabi atamalar bilan yuritila boshlangan. Ushbu metodlardan ko'zlanadigan asosiy maqsad chet tilni amaliy jihatdan o'rgatishdir. Ona tilini o'rganish shart-sharoitlari bu metodda o'zgarishsiz qabul qilina bergan.

To'g'ri metodning zamonaviy ko'rinishlaridan ikkitasi - audiolingual va audiovizual metodlari ko'p tarqalgan. Audiolingual metodning asoschilari (mashhur Amerika metodistlari Chariz Karpenter Friz va Robert Lado) fikrlariga binoan chet til amaliy va ta'limiy maqsadda o'rganiladi. Til materiallaridan chet til jumalari (nutq namunalari)ni tanlash va o'rgatishga muhim o'rin beriladi. Nutq faoliyati turlarini o'rganish tartibi quyidagicha kechadi: tinglab tushunish, gapirish, - o'qish - yozuv. Og'zaki nutq chet tilda aloqa vositasi sifatida, yozma nutq esa og'zaki nutq materiali asosida o'rgatiladi.

Muallimlar audiolingual metodning bir qancha ijobiy xossalarini maktab tajribasidan biladilar. Chunonchi, nutq namunalarning til o'rgatish birligi darajasiga qo'lanilishi, og'zaki nutqning ilgarilashi, og'zaki nutqning materialida o'qish va yozuvning o'rgatilishi V-VII sinflarda tegishli o'zgarishlar bilan qabul qilingan. Audiolingual metodning ayrim qonuniyatlari bizning sharoitga to'g'ri kelmasligi maktab darsliklariga hisobga olingan. Masalan: nutq namunalari ong ishtirokisiz va hech qanday qoidalar berilmasdan o'rgatish undagi g'ayri ilmiy ko'rsatmalardir. Aktiv va passiv til materialini farqlagan holda ularning o'zlashtirishiga, befarq qarashadi. Bu ham noto'g'ri metodik yo'l-yo'riqdir.

Audiolingual metoddan qator jihatlari bilan farq qiladigan audiovizual metod nomoyondalari (P.Guberina, P.Rivan) metodik ko'rsatmalariga binoan leksik materialni an'analariga alohida e'tibor berilgan. Xayotiy mavzularda erkin fikr yuritish uchun 1500 so'z tanlangan, turli texnikaviy vositalarga ta'lim jarayonida katta o'rin beriladi.

Ikkala metodning umumiylikidan tashqari tafovutlari ham bor. Masalan, audiovizual metodda og'zaki nutq, yozuv va oxirgi navbatda o'qish o'rgatiladi. O'qish yozuvdan keyin o'rgatiladi, Bizning maktablarda ushbu metodlaridan ijobiy foydalaniladi. O'rta maktabda birinchi yillari chet tili o'qitishda yozuv o'qishdan oldin, keyinchalik esa o'qish yozuvdan oldin va yuqori sinflarda o'qish barcha nutq faoliyati turlaridan oldin o'rgatiladi. To'g'ri metodlarning reprodaktiv va retseptiv tarzida chet til o'rgatish metodlari ham metodika tarixida sezilarli iz qoldirgan.

Aralash Metod

Ushbu metod ikki katta metodik yo'nalishlarning ilmiy-amaliy tomonlarini o'ziga singdirib olgan, Aralash metodlar XIX asr oxiri XX asr boshlarida tarjima va to'g'ri metodlar qorishmasi sifatida vujudga keldi. Aralash metod haqida uning nomoyondalari Daniyalik ruxshunos K.Flagstad, nemis tilshunosi E.Otto, nemis metodisti F.Aronshtean, nemis tilshunosi G.Paul kabilarning ilmiy isharidan ma'lumotlar olish mumkin. Aralash metodning yana bir boshqacha ko'rinishi to'g'ri metod va qiyosiy metod printsiplarining qorishmasi sifatida vujudga keldi. Ushbu zamonaviy aralash metodning nomoyondalari

metodistlar Amerikalik II Xenbold, Belgiyalik F.Klossa, Germaniyalik A.Bolen va rus chet til o'qitish ruhshunosi R.B.Beliyev tadqiqotlaridan ma'lum va mashxurdir.

Qiyosiy metod.

Uning to'liq nomi "Ongli qiyosiy metod" deyiladi. Bu metodning asoschisi A.V.Sherba bo'lib bu metodni hozirgi davr chet til o'qitish jarayoniga moslashtirgan. Metod asoschisi ishini samarali davom ettirgan pedagogika fanlari akademiyasi muxbir a'zosi, professor I.B.Raxmonov bo'lgan. Ushbu metodni qiyoslash, ona tiliga suyanib ish ko'rish nutq faoliyatlarini bir yo'la o'rgatish singari hususiy printsiplari 40-50 yillarda shakllanadi va keng ko'lamda amaliy qo'llanadi. Chet til o'qitishning amaliy, ta'limiy va tarbiyaviy maqsadlari ilmiy asoslab berilgan bu metodning birinchi ko'rinishi edi.

60-yillardan hozirgacha bo'lgan vaqt ichida ongli-qiyosiy metod zamonaviylashtirildi. Jumladan, qiyoslash Talabalarning dars paytidagi yumush tarzida emas, balki mashqlar sistemasini tuzishda metodist va muallim vakolatiga kiradigan ishdir. Ongli-qiyosiy metodning birinchi ko'rinishida qoida asosida mashq bajariladi.

Zamonaviy ko'rinishda mashq jarayonida amaliy ruxdagi qoida umumlashtiriladi. O'quvchi qiyoslash, qoidani yodlash va aytib berish, nazariy bilimlar yig'ish bilan maxsus shug'ullanmaydi.

Metod atamasini ifodalashning yana bir turi chet til o'qitish jarayonida amaliy foydalaniladigan metodlardir. Ular uchta:

- 1) tanishish
- 2) mashq qilish
- 3) qo'llash

Ushbu uch atamani metodik tadqiqotlarda turli nomlar bilan yuritib kelindi. Ko'pchilik tan olgan va o'qitishda bevosita mushoxada qilish mumkin bo'lgan mazkur metodlar o'quvchi nukta nazaridan nomlangan. O'quvchining chet tili o'rganishdagi vazifasi o'quv materiali bilan tanishish, ko'nikma va malaka hosil

qilish maqsadida mashq qilish hamda o'z fikrini bayon etish chog'ida, ya'ni nutqiy muloqotda tildan foydalanishdan iborat. Har bir metodning o'ziga xos hususiyatlari bor.

Tanishish o'quv materialini o'rganishdagi birinchi qoidadir. Til birligini o'rganishga kirishilar ekan, o'quvchi uning shaklini (tovush tomonini og'zaki nutqda aniq ravshan ko'rsatish yoki grafik tili sonini yozma matndan ko'rib o'qiy olish), ma'noni (predmet xodisa harakat bilan fikran bog'lash) va qo'llanilishi (boshqa birliklar bilan qo'shilishi, qanday holatda ishlatilishi) bilan tanishadi. Shakl, ma'no va qo'llanish har bir leksik yoki grammatik birlikda o'rganiladigan uch tomondir. Ular bilan tanishish o'quv birligini o'zlashtirishning boshlanishi demakdir. Ushbu birlik xotirada saqlanishning asosiy shartlaridan biri uni eshitish va ko'rish sezgilari yordamida idrok qilishdir. Shu paytda til birligi mashq qilish bosqichidan o'tadi.

Mashq qilish yo'li bilan o'rganilayotgan til hodisalari mustaxkamlanadi, ularga oid dinamik stereotip shakllanadi. Ushbu dinamik stereotip nutq jarayonida operatsiya maqomida ishga tushadi. Mashq qilishda mashqlar miqdori va sifatiga, ya'ni nechta va qanday mashq bajarish masalasiga alohida e'tibor beriladi. Mashq qilish chog'ida o'quvchi o'zlashtirayotgan ko'nikma muallim nazorati ostida bo'ladi, Nazorat qilishning eng tejalish usuli test o'tkazishdir. Qo'llash davrida axborot almashish (ya'ni malaka hosil qilish) mashqlari bajariladi. Talabalarning ogzaki va yozma fikr almashishlari jarayonida qo'llash metodi qo'l kelada. Oldin o'rganilgan material endi axborot yetkazishlar olish maqsadiga bo'ysundiriladi.

Metodlar faoliyat ko'rsatkichi, o'z navbatida metodik harakatlar orqali amaliyotda ishlatiladi. Masalan: leksikaning ma'nosini tarjimasiz ochish usuli, matndan axborot olish usuli, grammatik birlikni leksik o'rgatish usuli, talaffuzni taqlid yo'li bilan o'rgatish va hokazo. Aniq usullar majmuasi jarayon metodini tashkil etadi. Metodik usul o'quv materialini o'rganishda yaqqol ko'rinib turadigan harakatni bildiradi. Metodik adabiyotlarda metodlarni "Namoyish etish, tushuntirish va mashq" nomlari bilan berish yoki metodlar yettitagacha hollari uchraydi, Qanday nomlar yoki ular nechta bo'lishdan qat'iy nazar metodlar tanishtirish, ko'nikma hosil qilish va malaka berishga yo'naltirilgan.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАТЕРИАЛЛАРИ

MAVZU: Chet til o'qitishning boshlang'ich bosqichi.

Reja

1. Nutqni hosil bo'lishi hususidagi kontsepsiyalarning qisqacha sharxi.
2. Boshlang'ich bosqichning o'ziga xos hususiyatlari.
3. Boshlang'ich bosqichda og'zaki nutqqa o'qitish:
4. Monologik nutq
5. Dialogik nutq

Talabalarda ingliz tilidagi og'zaki nutqiy ko'nikmalarni shakllantirish va o'stirish hususida so'z yuritilganda, eng avvalo nutq faoliyati, inson nutqining hosil bo'lishi va Talabalarda nutqni shakllanish masalalariga bir oz to'htalib o'tish maqsadga muvofiqdir. Tilning eng asosiy vazifasi kishilar o'rtasida muloqot qilish vositasi bo'lishidadir. Inson butun xayoti davomida nutqini o'stirib boradi. Psixologik va metodik adabiyotlarda inson nutqining shakllanishi va rivojlanishi hususida bir qator kontsepsiyalar va ko'plab ilmiy maqolalar mavjud. By masala, ayniqsa, П.Я. Гальперин, Жинкин Н.И, Леонтьев А.А, Зимняя И.А va boshqa taniqli olimlarning asarlarida keng yoritilgan.

Bularning ichidan А.А. Леонтьев va И.А. Зимняя asarlarini ko'rsatib o'tish o'rinlidir. Chunki ularning asarlarida nutq hosil bo'lish bosqichlari ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinishi bilan birga ular chet tili o'qitish metodikasi bilan bog'lab berilgan va chet tili o'qitish uslubi uchun asos bo'lib hizmat qiladi. (Ushbu kontsepsiyalar izohlab beriladi).

Nutq hosil bo'lish bosqichlari va nutq faoliyati turlarining tahlili ushbu kurs ishining vazifasiga kirmaganligi uchun ham biz ko'proq kichik yoshdagi bolalarda nutq hosil bo'lishi va ular nutqiga qo'yilgan talablarni ko'proq yoritishni ma'qul topdik.

Insonda bolalik chog'idanoq nutq so'zlashga, ya'ni idrok etishga extiyoj seziladi. O'z fikrini ifodalash extiyoji bola o'sib borishi bilan kengayib boradi va u tobora ko'proq, murakkabroq til birikmalarini o'z nutqida qo'llay boshlaydi. Demak bolaning tilni bilishi nutqiy faoliyat asosida kechadi. Shuning uchun ham kichik yoshdagi bolalarda xorijiy tildagi nutqiy ko'nikmalarni shakllantirish va o'stirish ham nutqiy asosda ko'rilmog'i kerak. U albatta, ona tilini egallash va chet tilini egallash o'rtasida anchagina o'ziga xoslik va farqli tomonlari bor. Masalan, xorijiy tilni o'rganishni boshlagan kichik yoshdagi Talabalarda ona tili mexanizmi shakllangan bo'ladi va ular ona tilida o'z fikrini yorqin ifodalay oladilar. Shuning uchun ham maktabda ona tili nutqiy ko'nikmalarini kergaytirib, o'stirib borishga ko'proq e'tibor beriladi. Chet tilini o'qitishda esa avvalam bor nutqiy ko'nikmalarni shakllantirish asosida nutqiy mexanizmini ham shakllantirish (bu erda so'z chet tili nutqiy mexanizmini shakllantirish haqida ketayapti) va nutqiy ko'nikmalarini o'stirish yuzasidan ya'ni shunga yo'naltirilgan ish olib borish talab etiladi. Biroq ikki til uchun ham xos bo'lgan narsa muloqot uchun ehtiyoj zarurligidir. Ma'lumki nutqiy muloqot ayrim belgilar, so'zlar, so'z birikmalari va nutqiy konstruktsiyalar asosida amalga

oshiriladi, bular esa turli tillarda turlichadir. Shuning uchun ham nutqning rivojlantirishida til muhitining roli juda kattadir. Bolalar nutqiy muloqot jarayonida og‘zaki nutqni egallash bilan bir qatorda bilim saviyasini ham kengaytirib boradilar. Boshqacha qilib aytganda ularning dunyo qarashi nutqiy muloqot jarayonida o‘zib boradi. Bu esa Talabalarda nutqiy ko‘nikmalarni o‘stirishda yuqorida ta’kidlangandek ehtiyoj va til muhitining zarurligi bilan bir qatorda ulardagi dunyo qarashni o‘stirishni taqozo etuvchi aniq til materiali bo‘lishi kerakligini ham ko‘rsatadi. Demak, chet tilidagi og‘zaki nutqni o‘stirishda ham Talabalarning yosh hususiyatlari, qiziqishlari, dunyo qarashlarini kengaytirish zaruriyati va ular tarbiyasiga qo‘yilgan talablardan kelib chiqqan holda til birliklarini va tematikani tanlash kerak bo‘ladi. Talabalarning og‘zaki nutqini o‘stirishdagi yana bir muhim omil - bu nutqiy ko‘nikmalar hosil qilishdir. Ma'lumki, nutqiy ko‘nikmalar nutqiy harakatni ko‘p marta takrorlash natijasida hosil qilinadi. Buning uchun esa ma'lum nutqiy muhit yaratish va o‘rganilayotgan so‘z va iboralarni gaplar yordamida ko‘p marotaba takrorlash lozim.

Nutqiy faoliyat juda ham keng qirrali faoliyatdir. Uning shakllanishi va o‘zlashida uch narsaga e’tibor bermoq kerak:

1. So‘zlar ustida ishlash;
2. So‘z birikmalari yoki iboralar ustida ishlash;
3. Bog‘liq nutq ustida ishlash.

Metodik adabiyotlarda o‘rta maktabda chet tili o‘qitish uchun bosqichga bo‘linishi ko‘rsatilgan.

Boshlang‘ich bosqichning o‘ziga xos hususiyatlari

Ma'lumki, birinchi bosqichda ingliz tili o‘rganishning asosi "poydevori" yaratiladi. Maktabda bu bosqichlar o‘rtasidagi farq aniq ajratilmagan va shuning uchun ham o‘qitish jarayonida bir bosqichdan ikkinchi bosqichga o‘tish asta-sekin bir ma’romda olib boriladi. Shuning uchun ham bosqichlar o‘rtasidagi chegara shartli ravishda o‘quv yilining oxiri deb olinadi. Aslini olganda ayrim bir bosqichning o‘ziga xos tomonlari ikkinchi bosqichga o‘tilganda ham ma'lum bir paytgacha davom etishi mumkin.

Birinchi bosqich chet tili o‘rgatishning va o‘qitishning boshlang‘ich bosqichi bo‘lganligi tufayli ham unda og‘zaki nutqqa va o‘qish texnikasini o‘stirishga katta e’tibor beriladi. Ushbu bosqichda talaffuzga o‘rgatish chet tili nutqiy mexanizmining ayrim elementi bo‘lmish chet tili nutqining idrok etish va og‘zaki nutqiy muloqotning eng sodda va oddiy savol-javobdan iborat nutqiy birikmalardan foydalanishga o‘rgatish katta ahamiyatga ega. Birinchi o‘quv yilida ayniqsa, ingliz tili talaffuziga o‘rgatishga alohida e’tibor berilmog‘i kerak, chunki bu davrda talaffuz ko‘nikmalari shakllantiriladi va keyingi bosqichlarida esa u kengaytirilib, rivojlantirib boriladi. Agar Talabalarda boshlang‘ich bosqichda ingliz tili tovushlarining aniq talaffuziga, artikulyatsiyasiga erishilsa, keyingi bosqichlarda ushbu masalasini xal etish ancha mushkul bo‘ladi.

Nutq tovushlarining korrektsiyasi maxsus mashqlarni va ish usulini talab qilganligi uchun ham bu ishga yuqori bosqichda quyi bosqichdagiga nisbatan ko‘proq vaqt sarf qilishga to‘g‘ri keladi.

1. Birinchi bosqichdagi eng asosiy vazifa tanlab olingan leksik materialni

ma'lum grammatik strukturalar asosida nutqda qo'llashni o'rganishdir. Bu esa nutq hosil qilish mexanizmining shakllanishiga yordam beradi. Ushbu o'rganilayotgan grammatik strukturalarni yuqori darajadagi avtomatlashuviga erishmoq talab etiladi. Birinchi yili chet tili o'rgatishning o'ziga xos tomoni bo'lmish leksik va grammatik jihatdan chegaralanganligi o'quv jarayonini ma'lum tematik asosida tashkil qilishga to'sqinlikinlik qiladi. Shunday qilib boshlang'ich bosqichda o'qitishning keyingi bosqichlarida o'rganilishi kerak bo'lgan tematika asosida tashkil qilish uchun sharoit yaratib beradi.

2. Agar boshlang'ich bosqichda chet tili o'qitishni nutq faoliyati turlari bo'yicha ko'rib chiqadigan bo'lsak, ularni o'rgatishda quyidagi vazifalarni bajarish zarur:

- a) o'qish mexanizmini hosil qilish;
- b) og'zaki o'qish texnikasini o'stirish;
- c) o'qiganini tushinishga o'rgatish.

3. Bu jarayonni o'ziga xosligi shundaki, bu ish avval to'la o'rganilgan - leksik-grammatik, grammatik material asosida tekstlarni ovoz chiqarib o'qish orqali amalga oshiradi.

4. Boshlang'ich bosqichga yozma nutqni o'stirish ingliz tili xusni-xati og'zaki nutqda o'zlashtirilgan so'zlarni yozishni o'rganish bilan xarakterlanadi. Chet tili o'qitishning og'zaki ilgarilab ketish tamoyiliga (printsipiga) ko'ra til materialini o'rganish og'zaki nutqda va o'qishda bir vaqtda olib borilmaydi.

Bu bosqichda til materialini o'rganish quyidagi sxema asosida olib boriladi:

tinglab tushunish – gapirish – o'qish - yozish

Bundan ko'rinib turibdiki boshlang'ich bosqichda nutq faoliyati turining og'zaki nutqiy harakterga ega turlariga ko'proq e'tibor beriladi. Chet tili o'qitishning boshlang'ich bosqichda "og'zaki kirish qism" degan atama tez-tez uchrab turadi. Metodik adabiyotlarda (masalan Palmer asarlarida va Dekson seriyasi asosida chiqarilgan darsliklarda) bu qism, ya'ni og'zaki ilgarilab ketilgan 1 – 1.5 ajratilgan. Ayrim metodistlar esa bu davr 2 - 3 soatni o'z ichiga olsa kifoya, qolgan davrlar o'qitish jarayoni kompleks holda olib borilishi ma'qul deb aytiladi. Og'zaki ilgarilab ketish davrida ish og'zaki asosga ko'rilgani uchun ham uni ko'proq yoritib o'tilgani maqsadga muvofiqdir, bu davrdagi ish, asosan quyidagilardan iborat:

1. Talabalarda to'g'ri inglizcha talaffuz ko'nikmalarini o'stirib va o'rganilayotgan til material yani o'z ichiga olgan grammatik strukturalarni intonatsion jihatdan to'g'ri tuzlanishiga erishish.
2. Grammatik strukturalarni tinglab tushunish va gapirish jarayonida o'rganib, ularni boshlang'ich bosqichda o'rganish uchun tanlab olingan leksik material bilan to'ldirish hamda savol-javob harakteriga ega bo'lgan mashqlar yordamida to'g'ri talaffuz qilishga va og'zaki nutqda qo'llashga o'rgatish.

3. Leksik birliklardan grammatik strukturalarni o'rganishda uning ayrim qismlarining o'rnini almashtirib turli gaplar tuzish va o'rni almashtiruvchi mashqlar

yordamida nutq faoliyatining boshqa turlarini o'rganish uchun zamin tayyorlovchi vosita sifatida foydalanis

4. Ingliz tili alfavitidagi kirish kursiga ingliz tili xarflarini, xarf birliklarini yozilishi va o'qilishini o'rganish. Garchi og'zaki nutq kirish kursiga ingliz tili xarflarini, xarf birikmalarini va ayrim so'z va gaplarni yozish kiritilsa ham bu

og'zaki ilgari ketishi tamoyiliga zid bo'lmaydi, chunki bu davrda Talabalarda qilinadigan yozuv va o'qish ko'nikmalari nutq faoliyatining shu turlarini egallash uchun tayyorgarlik vazifasini bajaradi xolos.

Boshlang'ich bosqichda o'qishning asosan ovoz chiqarib o'qish turiga keng o'rin ajratilgan. O'qish uchun ajratilgan tekstlar ham eng sodda va oddiydan asta-sekin murakkablashib bordi. Lekin shuni aytish kerakki, boshlang'ich bosqichlardagi ish faoliyati asosan og'zaki nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishiga qaramay ingliz tilida og'zaki nutqiy o'stirish masalasini xal qila olmaydi. U haqiqiy og'zaki nutq ustida ishlash uchun faqat tayyorgarlik bosqichini o'taydi. Ushbu bosqichda og'zaki nutq ustida ishlashning asosiy og'irligi Talabalarning alohida gaplar emas, balki bog'liq gaplar ham tuzishlariga imkon beruvchi ma'lum leksik birliklarni egallab olgan davriga to'g'ri keladi.

Bundan tashqari Talabalar boshlang'ich bosqichda The Present in definite Tense., The Past in definite Tense. , The Future Tense in definite Tense kabi fe'l zamonlarini yaxshi bilishlari va fe'l shakllaridan ushbu zamonlarda yorqin foydalana oladigan bo'lishlari talab etiladi. Talabalar otlarni birlikda va ko'plikda ishlatilishini, hozirgina noaniq zamonda kelgan fe'ning III shaxs birlikdagi shakliga "s" yoki "es" qo'shimchalarini qo'shilishini, gaplarning so'roq, inkor va buyruq shakllarini ham boshlang'ich bosqichda o'qish davrida egallaydilar. Agar Talabalar oddiy savollarga javob bera olmasalar va ular faqat bir xil grammatik konstruktsiya yordamidagina gaplar tuzsalar biz ularning bu nutqini haqiqiy ingliz tili nutqi deb qabul qilmasligimiz kerak. Bundan tashqari oddiy so'roqlarga javob berish ham ingliz tilida nutqni egallash degan narsani bildirmaydi. Shunda harakterdagi mashqlarni ham og'zaki nutqni o'stiruvchi mashqlarni ham shu bosqichda chet tilini o'rganayotgan faoliyatiga va Talabalar tomonidan ingliz tilini o'rganishda quyidagi vazifa va asosiy diqqat e'tiborni qaratmoq lozim.

Ingliz tili talaffuzi ustida ishlash va uni o'zgartirish Talabalar nutqini tovush va intonatsion tuzilishni o'z ichiga oladi. Bu davrda Talabalarning ingliz tilidagi talaffuziga bo'lgan diqqat e'tibor sira ham susaymasligi kerak. Ko'pincha o'qishga og'zaki nutqda shakllantirilgan tovushlar artikulyatsiyasining buzilish xollari uchraydi. Bunga yo'l qo'ymaslik va kerak bo'lganda qo'shimcha og'zaki mashqlar bajarish lozim.

Yangi so'zlarni o'rganish avval o'zlashtirilgan grafik konstrugadayalar asosiy olib boriladi. Bu esa ushbu bosqich uchun tanlab olingan material asosida nutqiy mexanizmini shakllatirgan tomonidan eng oddiy muloqotni o'lyab borishga imkon yaratadi va kelgusida ingliz tilidagi nutqni tinglab tushunishga va ingliz tilida gapirishga imkon beradi. O'qiganini tushunib olish va texnikasini o'zlashtirish. O'qish texnikasini o'stirish avval og'zaki nutqda o'rganilgan so'zlar asosida olib

boriladi. Talabalarning ogʻzaki nutqida oʻzlashtirilgan soʻzlarning oʻrfografiyasini oʻrganishni yozma mashqlar asosida olib borish va oʻrganilgan leksik va grammatik materialni yozuv orqali mustahkamlash. Boshlangʻich bosqichda tinglab, tinglab-tushunish va gapirishga oʻrgatish grammatik strukturalarini nutqda qoʻllashni mashq qilish jarayonida olib boriladi.

Ogʻzaki nutqqa oʻrinish. Ogʻzaki nutqiy muloqotga oʻrgatish, tinglab tushunish va gapirish orqali amalga oshiriladi. Bu erda gapiruvchi axborot berish jarayonida nutqiy muloqotni amalga oshirsa, tinglovchi esa uni tinglash va tushunib olish orqali nutqiy muloqotni amalga oshiradi. Suhbat davomida gapiruvchi bilan tinglovchining rollari (oʻrin) almashib turadi, yaʼni ular navbat bilan goh tinglab, goh gapirishlari mumkin. Ogʻzaki nutqiy muloqot bir tomonga yoʻnaltirilgan boʻlishi ham mumkin. Bunda birinchi shaxs faqat gapiradi, ikkinchisi esa tinglaydi. Bunday holatdagi nutqni bir tomonlama yoʻnaltirilgan nutq, yaʼni "Monologik" nutq deb ataymiz.

Gapiruvchi va tinglovchining oʻrni almashib turgandagi nutq shakli "Dialogik" nutq deb ataladi. Monologik nutq ayrim bir kishi berayotgan malumot monolog deyiladi. U maʼruza usulida, radio orqali berish mumkin. Monologik nutqning oʻziga xos xususiyatlari boʻlib, quyidagilardan iborat Monologik nutqgach fanga yoʻnaltirilgan boʻladi.

Monologik nutqqacha, qancha koʻp aytilsa, shuncha koʻp oz koʻzlanadi.

Monologik nutq lingivstik grammatik strukturada boʻladi. Monologik nutqda talaffuzga katta etgibor beriladi.

Monologik nutgning quyidagi turlari mavjud:

- a) Hikoya
- b) Taʼriflash
- c) Tasvirlash
- d) Muhokama
- e) Maʼruza

Ayrim metodist olimlar Retell ham monologik nutqni bir turi, deb hisoblashadi. Chunki nutqda bir kishi qatnashadi. Lekin boshqa guruh olimlari Retell monologik nutq emas, chunki oʻz fikrini ifodalash koʻnikmasi mavjud emas, deb hisoblanadi. Monologik nutq tayyorlangan yoki tayyorlanmagan holda uchraydi. Biz boshlangʻich bosqichga tayyorlangan monologik nutqdan foydalanamiz. Tayyorlanmagan monologik nutq yuqori sinflar uchun moʻljallangan boʻlib, quyidagi turlari mavjud:

1. Mavzuni oʻylab toping va izohlang.
2. Rasmlarni tasvirlash.
3. Avval oʻzlashtirilgan axborotga muvofiq situatsiya tuzish.
4. Farqlarni izohlash.
5. Qisqacha eʼlon qilish.
6. Dialogik nutq

Dialogik nutq ogʻzaki nutqning bir turi boʻlib, ikki yoki undan ortiq shaxslarning suhbatini asosida koʻriladi. Metodist shu fan chet tili oʻqitishni boshlaganda dastlab dialogik nutq koʻnikma va malakalarni hosil qilish kerak deydi. Dialogik nutqni oʻstirishimizdan oldin nutqiy vaziyat hosil qilishimiz kerak, Nutqiy vaziyat ikki xil boʻladi:

1. Tabiiy
2. Ta'limiy

Dialogik nutqning psixologik hususiyatlari:

1. Birdan ortiq kishi ishtirok etadi.
2. Hamma vaqt suhbatdoshining savoliga tayyor turish talab etidadi.
3. Ma'lum shaxsga qaratilgan bo'ladi.
4. Nutqiy vaziyat katta rol o'ynaydi.
5. Dialogik nutq emotsionalikgi bilan ajralib turadi.
6. Dialogik nutq ma'lum motivatsiya, tashabbuskorlik talab etadi.

Dialogik nutqning lingivistik hususiyatlari:

1. Savol javob birligi.
2. Turli xil luqmalarning mavjudligi.
3. Ekstralingvistik fagegorla? ! mavjudligi.
4. Qisqa va to'liqsiz gaplar mavjudligi.
5. Standart yoki tipologik so'zlarni ko'p ishlatilishi.

Keng tarqalgan dialogik birliklar quyidagilar:

1. Xabar berish, xabar to'ldirsh.
2. Xabar berish, o'z fikrini ifodalash.
3. Xabar beri ,qayta so'rash.
4. Xabar berish.
5. Savol berish- jazob berish.
6. Savol berishqarshi savol berish.
7. Buyruq berish - ma'qullash.
8. Iltimos - xabar berish.
9. Buyruq berish – o'z fikrini ifodalash.

Savollar

1. Inson nutqini shakllanishi hususidagi qanday kontsepsiyalarni bilasiz?
2. Chet til o'qitishda bosqichlar muammosi haqida qanday fikrdasiz?
3. Boshlang'ich bosqichda nutqning qaysi turiga ko'proq e'tibor beriladi?
4. Til mashqlari bilan nutq mashqlari qanday farqlanadi?
5. Monologik nutq qanday nutq? Uning qanday ko'rinishlarini bilasiz?
6. Dialogik nutqning psixologik hususiyatlarini izohlab bering?
7. Dialogik birliklarni sanab bering?

MAVZU: Chet tiliga o'qitishning o'rtancha bosqichlari.

REJA

1. O'rtanchi etapning harakteristikasi, (ya'ni o'ziga xos hususiyatlari.
2. O'rtanchi etapda o'quv jarayonini tashkil etish.
3. Darsga qo'yilgan asosiy talablar.
4. Talabalarning mustaqil ishlashni tashkil etish shakllari.

Ma'lumki o'rtanchi etapga VI - VII sinflar kiradi. Bu etap-ning muhim ob'ektiv faktorlari bo'lib, VI - VII sinflar chet tili o'qitishning maqsadi, vazifalari, til materialining xajmi hisoblanadi. Bular og'zaki nutqqa va o'quvchining iqtidorida o'quv protsessini tashkil etishni va o'z predmetini mustaqil izlash formalarini tanlashni muhim omillaridan biridir.

O'rtanchi bosqichning o'ziga xos psixologik hususiyatlaridan biri Talabalarni yosh xususiyatlaridir. Bu yoshdagi Talabalar uchun o'zini kattalardek tutishga intilish kuchli. Bular endi yosh bolalar emas, buni o'zlari ham yaxshi xis etishadi. Ular kattalar bilan bo'lgan munosabatlarida o'zlariga nisbatan kattalardek munosabatda bo'lishlarini hohlaydilar. Bu yoshdagi bolalar ko'pincha o'zlarining kuchlariga ortiqcha baho berib yuborishadi. O'zlarining faoliyatlarida, xatti-harakatlarida kattalardek tutish, ba'zi masalalarni echishda mustaqil bo'lishga intilish kuchli. Ayni huddi shu yoshdagi bolalar o'zining kasbga bo'lgan qiziqish va maktabda o'rganiladigan o'quv predmetlariga nisbatan differentsial munosabatda bo'lish shakllana boradi. Ular o'quv predmetlarini kerakli va keraksizlarga ajrata boshlaydi. Asosan keraksiz fanlar qatoriga gumanitar fanlarni qo'shishadi. Ming afsuski, shu fanlar qatoriga ular chet tili fanini ham kiritishadi.

Nima uchun?

Bu yoshdagi bolalar bir tomondan iboratli, o'zlarini istaklarini o'ylaganlarini tezroq amalgam oshirishga intilishar, ikkinchi tomondan, ularni o'z bilimlarini oshirishga bo'lgan qiziqishlari susayadi. Psixologlarning aytishicha VI-VII sinf tafakkurining mantiqiy ketma-ketligi, tanqidiy ko'z bilan qarash, mustaqillik kabi formalari rivojlanadi. O'rtanchi etapni o'ziga xosligi chet til o'qitishning maqsadi, til o'rganishning hususiyatlari o'z til materialining harakteri (xajmi, murakkabligi) bilan belgilanadi. Til materialasi asosan og'zaki nutqda o'rganiladi. Ya'ni aktiv minimum hosil qilish yo'li bilan.

Passiv minimum haqida tushincha.

Bu etapda IV sinflarda hosil qilingan ko'nikma va ma-lakalar rivojlantiriladi. yangidan individual nutq tajribasi bilan boyitiladi. O'qitishning bu bosqichida Talabalar nutqi mazmunli, informatsiyaga boy, grammatik va leksik nuqtai nazaridan to'g'ri hamda muloqotni amalga oshirish uchun (oshirishga undovchi) motivga ega bo'lishi kerak. Bu bosqichda o'qitishning roli va joyi o'zgaradi. O'qish amaliy maqsadning biri bo'lishi bilan birga kommunikatsiyaning mustaqil ko'rinishi, yozuv matnlaridan informatsiya olish vositasi sifatida ham muhim rol o'ynaydi. VI -VII sinfda biz yuqorida ko'rib o'tgan ba'zi bir psixologik hususiyatlar Talabalarda mustaqil ishlash ko'nikmalarini hosil qilishga imkon beradi. Mustaqil ish shakllaridan eng muhimi bu uyda, individual yoki qo'shimcha o'qishdir. Bundan tashqari lingofon xonasida ishlash, yoki programmalashtirilgan darslik bilan ishlash, o'qituvchining ba'zi bir topshiriqlarini bajarish (masalan: doklod tayyorlash, xabar tayyorlash) va x. k, shakllarida ham bo'lishi mumkin.

O'rtanchi etapda o'qitishning turli usul va priyomlarini qo'llashda ham o'zgarish bo'ladi. Masalan: boshlang'ich etap turli xil harakatchan o'yinlar, topishmoqlar, nutqda aytilganini harakat bilan bajarishni o'z ichiga oladi. O'rta etapda asosiy e'tibor ko'proq xajmdagi matnlarni o'qib tushinishda fikrlashni, nutq faoliyatini, tashabbuskorlikni oshirishga yordam beradigan metod-usul va priyomlarni qo'llash kerak. Bu bosqichda mashqlarni avval ularni maqsadini tushitirmasdan bajarish, xor bilan taqlid qilish emas

balki mashqdan ko'zlangan maqsadni tushintirib so'ng uni bajarish lozim. O'rtanchi etapdagi Talabalarining o'ziga xos hususiyatlaridan yana biri ularni og'zaki nutqqa bo'lgan qiziqishlarini pasayishidir. Ularni og'zaki kommunikasiyani amalga oshirish uchun doiyim qiziqtirib turish kerak. Ularni chet tilida gaplashishga nisbatan tashabbus ko'rsatmasliklarining sabablaridan biri ularni bu sinflarda chet tilida amalga oshiriladigan og'zaki nutqni primitivligidadir. Dars soatlarida o'zgarish yo'q. Lekin til materialining xajmi va karakteridagi o'zgarishlar va farqlar mavjud.

Past Indefinite.

Present Indefinite. Present Continious & Present Perfect. Adjective (its degrees).

Participle II- written, done, spoken, gone

Form. a)Texts about England and English

writers b)dialogues

O'rta bosqichda darsga qo'yilgan asosiy talablar:

O'qitishning og'zaki nutq asosida ko'rishi yoki tashkil qilishi. Bu etapni o'ziga xos hususiyatlaridan yana biri shundaki chet tili o'qitish yakunlovchi bo'lib hisoblanadi. Masalan: 8 yil maktablarda.

O'qish (Reading) ko'proq kommunikativ karakter kasb etadi. Bu bosqichda tekst informatsiya man'baigina bo'lib qo'lmasdan, balki gapirishga undovchi kommunikativ stimol xoldir.

Darsni kompleks tashkil qilish.

Leksik va grammatik material nutq namunalari yordamida og'zaki nutq birlamchiligi asosida amalga oshiriladi. Lekin nutq namunalari bu bosqichda

o'zlarining murakkabligi bilan ajralib turadi. U nafaqat oddiy gap namunalarinigina ishga olmasdan, balki qo'shma gap namunalarini, dialoglarni ham o'z ichiga oladi.

Materialni chuqurroq o'rganish, ularni tushunarli bo'lishi uchun ba'zi til birliklari ayrim ajraliq holda ham o'rganishga yo'l qo'yiladi. Bu bosqichda til materialini og'zaki nutq o'rganishda tematik asosda guruhlariga ajratish, o'qishda (Reading) esa bog'liq matnlar asosida o'quv protsessini tashkil qilish maqsadga muvofiqdir.

Nutq faoliyatining ko'rinishlarini bir-biriga ijobiy ta'sir etishidan unumli foydalanish kerak. Ma'lumki V-VI sinfda tovush-xarf munosabati shakllantiriladi. Talabalarda ma'lum bir darajada eshitish, tushinish, audirovaniya, yozuv, ovoz chiqarib va ovoz chiqarmay o'qish ko'nikmalari tarkib topgan bo'ladi. Shuning uchun ham bu bosqichda nutq faoliyatining turlaridan unumli foydalanishga harakat qilmoq kerak. Masalan: og'zaki nutqni o'qishga ta'siri (tarjimasiz), o'qishni gapirishga ta'siri, yozuvni gapirishga ta'siri va x. k.

Shunday o'qish (Reading) yozuv va og'zaki nutqni o'stirish tayanchi bo'lib hizmat qiladi. Til materialini o'rganishda onglilikning oshib borishi kuzatiladi. Masalan, IV-V sinf Talabalarida taqlid qilishga istakning kuchliligi kuzatilsa, VI-VII sinf Talabalarida

esa o'qib o'rganishga nisbatan ongli munosabat shakllanadi. Shuning uchun ham darsni tashkil qilishga bo'lgan metodik talablar qat'iy bo'lishi kerak. Buning uchun esa u qiziqarli, bolalar imkoniyatiga (til o'rganish imkoniyatiga) mos bo'lmog'i zarur. Til materialini o'rganishni tashkil qilish ongli, mustaqillik asosiga qurilmog'i kerak, bu esa o'quvchilarning yosh hususiyatlariga mos keladi.

Mustaqil ishlash shakllari.

- a) Individual ya'ni kuchli va kuchsiz Talabalarni hisobga olish;
- b) Frontal individual vazifa berish (turli xil tekstlarni ichida o'qiy oladigan (silent reading) bilan ishlash; turli kartochkalardan foydalanish);

MAVZU: O'qishga o'rgatish reja

1. O'qish nutq faoliyati turlaridan biri.
2. O'qishga o'rgatishning o'rta maktabda chet tili o'qitishdagi roli va o'rni.
3. O'qishning psixofiziologiya harakteri.
4. O'qishni og'zaki nutq va urga yozuv bilan munosabati,
5. O'qish turlari va o'rta maktabda o'qishga qo'yilgan talab.

Chet tilida o'qish malakalarini hosil qilishda va o'stirishda o'qishning ro'lini va uning o'quv jarayonidagi o'rnini aniqlab olishimiz kerak. Ma'lumki chet tili o'rgatishda o'qishning 2 funktsiyasi mavjud:

1. O'qish - chet tili o'rgatishda maqsad hisoblanadi;
2. O'qish - chet tili o'rgatish vositasi.

Birinchi funktsiyani ko'rib chiqaylik.

O'rta maktabda chet tili o'qitishda o'qish malakalarini hosil qilish amaliy maqsadlardan biri hisoblanadi. O'qish malakalarining darajasi o'quvchini chet tilida o'qishni nutq faoliyatining turi sifatida qo'llash bilan o'lchanadi.

Bu esa o'qish vaqtida kitobxon (o'quvchi) oldiga qo'ygan maqsaddan kelib chiqadi. Shunga ko'ra o'qish jarayonidagi situatsiya turlicha bo'lishi mumkin.

Matndan informatsiya olish uchun o'qish;

Matndan informatsiya olish bilan birga uni ayni paytda boshqa kishiga (o'quvchiga) uzatish;

Bunda, birinchi holatda, ovozsiz o'qishga o'rgatilsa ikkinchi holatda ovos chiqarib o'qish tavsiya qilinadi. O'rta maktabda ovozsiz o'qishga o'rgatish kerak, chunki ovoz chiqarib o'qish o'qituvchilar, aktyorlar, suxandonlar kabi ayrim soxa kishilariga ta'luqli. Ko'pchilik uchun o'qish vaqtida informatsiya olish asosiy maqsaddir. Bu esa ovozsiz o'qish malakalarini o'stirishni talab etadi.

Matn informatsiya olish uchun o'qilganda o'qishning quyidagi 3 turi farqlanadi:

- a) Ko'zdan kechirib chiqish.
- b) Sinchiklab o'qib chiqish
- c) Tanishib chiqish (izohlash kerak)

"a" punktida ya'ni ko'zdan kechirib chiqilganda o'qilayotgan tekst (maqola, kitob)ning tematikasi haqida tushunchaga ega bo'lish maqsad qilib qo'yiladi. Buning uchun esa kirish qismini ba'zi abzatslarini yoki ayrim gaplarni tezda o'qib, ya'ni ko'zdan kechirib chiqish etarli.

O'qishning "tanishib chiqish" turida o'quvchi o'qilayotgan matn, maqola yoki kitobning aniq mazmunini bilishni maqsad qilib qo'yadi va butun diqqatini asosiy (informatsiyaga) axborotga qaratadi, shuning uchun ham o'qishning bu turi ba'zan butun mazmunini qamrab olishga qaratilgan o'qish ham deb ataladi.

O'qishning 3-turida, ya'ni sinchiklab o'qilganda o'quvchi matndan anglashilayotgan mavzu bilan to'la taninish, uni tanqidiy analiz qilish va olingan axborotni kelgusida qo'llash aniq maqsad qilib qo'yiladi

O'qishning bu turi sekin amalga oshiriladi. Zarur bo'lsa tekstning ayrim joylari qayta o'qiladi. O'qishga o'rgatishda o'qishning tezligi masalasi ham katta ahamiyatga ega biz quyida unga qo'yilgan talablarni ko'rib chiqamiz.

1)"Tanishib chiqishga" qaratilgan o'qish turida matnni tushinish darajasi shu matndagi asosiy faktlarning 70%ni o'z ichiga olishi kerak. Asosiy axborotni tushinish aniq bo'lmog'i lozim, o'qish tezligi 180-190 ta so'zdan iborat, (minutiga)

2)"Sinchiqlab o'qish" turida mazmunni tushinish 100% bo'lmog'i kerak. Bunda eng muhimi o'qilayotgan matn, maqola yoki kitobdagi axborotni to'liq tushinish talab etiladi. O'qish tezligi ikkinchi darajali, lekin u minutiga 50-60 ta so'zdan kam bo'lmasligi kerak.

3)"Ko'zdan kechirib chiqish" o'qishning bu turida o'quvchidan keng xajmdagi til materialiga ega bo'lishlik talab etiladi. Shuning uchun ham o'rta maktabda o'qishning bu turini ayrim elementlarnigina o'rganish talab etiladi. Masalan: mantning temasini aniqlash kabi. Minutiga 1-1,5 saxifani ko'zdan kechirib

chiqish kerak. O'qishga qo'yilgan ushbu talablarni bajarish hosil qilinayotgan o'qish malakasini amalda qo'llab bilishga imkon beradi. Shuni aytib o'tishi kerakki o'qishga o'rgatish ya'ni chet tili o'qish amaliy maqsadni amalga oshirishga yordam beradi. (Uqilayotgan kitob, matndagi axborot Talabalarning dunyoqarashini o'stirishda va x. k.)

O'qish - chet tilini o'rgatish vositasi. O'qish nutq faoliyati turlaridan biri bo'lganligi uchun ham u chet tili o'qitishning effektiv vositasi bo'la oladi. Masalan: til materiali

ko'rish sezgilari orqali idrok etilganda xotirada yaxshi saqlanishi ilmiy jihatdan asoslangan. Shuning uchun ham yuqori bosqichda (8-9-10 sinflar) matnlarini o'qish Talabalarning lug'at boyligini o'stirish usullaridan biri hisoblanadi.

JO'qish jarayonida eslab qolish 2 xil bo'ladi,

1. Ixtiyorsiz (—tanishib chiqish" – ознакомительные чтение)
2. "Ixtierli" diqqatda Talabalarning diqqati ongli ravishda ma'lum bir vazifaga qaratiladi. Masalan: mazmunigagina emas, balki uni ifodalovchi til birliklariga ham qaratiladi.

Metodik adabiyotlarda ekstensiv (faqat mazmun) va intensiv (mazmundan til materiali) o'qishga qaratilgan matnlar tanlanadi. Chet til o'qish "Til tajriba"sini hosil qilishga yordam beradi. O'qish og'zaki nutq o'stirishga ham yordam beradi. Masalan: ovozsiz va ovoz chiqarib o'qishda gapirishda ishtirok etadigan barcha analizatorlar qatnashadi. Ayniqsa ovoz chiqarib o'qish katta ahamiyatga ega. Masalan:

- 1) Talaffuzni o'stirishda;
- 2) Gapirish malakasini hosil qilishda qimmatli mashq hisoblanadi. (ko'rish signallari ovoz signallariga aylanadi).

O'qish paytida aqliy faoliyatning (operatsiyalarning) qay t omonga yo'naltirilganligiga ko'ra o'qishning

- a) analitik
- b) sintetik turlari
- c) tarjimasiz
- d) tarjimali farqlanadi.

Talabalarga beridgan yordamning harakteri va darajasiga ko'ra lug'at yordamida va lug'atsiz o'qish farqlanadi.

Tayyorlangan va tayyorlanmagan o'qish forma turlari tashkil qilish formasiga ko'ra:

1. Sinfda va uyda o'qish turlari.
2. O'qituvchini topshirigiga ko'ra o'qish.
3. O'z ixtiyori bilan o'qish.
4. Frontal o'qish (hamma bir tekstni o'qiydi).
5. Individual o'qish.

Ovoz chiqarib o'qish ko'nikma va malakalarni nazorat qilish, tekshirish uchun ham qo'llaniladi. O'qish malakalarini o'stirishda o'quvchi etarli darajada leksik va

grammatik materialni bilish kerak. Etarli darajada deganda biz tekstdagi til birliklarini 70-80% o'quvchiga tushinarli bo'lishi kerak.

O'qishga o'rgatishni mazmuni haqida so'z yuritganimizda o'qish uchun tanlangan matnlarga qo'yilgan talablarni ko'rib chiqishimiz zarur.

1) Matnlarning g'oyaviy va tarbiyaviy qimmati zarur.

2) Matnlarni talimiy ahamiyati. Ular til o'rganilayotgan mamlakat va xalk xayoti to'g'risida aniq ma'lumot berishdadir.

O'qish uchun tanlangan matnlar Talabalarni qiziqishini va yoshini hisobga olgan holda tanlanmogi kerak.

O'qishga o'rgatishning maxsus printsiplari.

1. O'qishga o'rgatish - nutq faoliyatiga o'rgatishdir. (Ba'zan o'qishni chet tili o'qitish vositasida qo'llashga zo'r beriladi. Bu esa o'qishni nutq faoliyatining turi sifatida o'rgatishga to'sqinlik qiladi).
2. O'qishga o'rgatish, o'rganish, bilish asosiga qurilmog'i lozim. (eng muhimi axborot olish. Buning uchun esa matnlar mazmuniga katta e'tibor bermoq kerak. Shuning uchun ham o'qish uchun tanlangan matnlar Talabalar uchun qiziqarli bo'lishi kerak). Bu matnlar Talabalarda aktivlik uyg'otishi kerak.
3. Chet til o'qishga o'rgatish Talabalarning ona tili o'qishdagi tajribasiga suyanmog'i lozim. Odatda ona tilida o'qilganda ko'proq ovoz chiqarib o'qiladi. Ingliz tili o'rgatishtda ham o'qishning bu turini ertaroq, masalan: IV-sinf Talabalari tovush-harf belgilarini o'rganib olgandan so'ng boshlagan ma'qul. Bunda ososiy matnlar olinishi kerak.

O'qilganni tushinishda Talabalar til strukturalarini yaxshi egallagan bo'lishlari kerak. Til strukturalarining (gram.) vazifasi ma'noni ifodalab berishdir. Ularni yaxshi egallash esa o'qish jarayonini osonlashtirib va tezlashtiribgina qolmasdan gaplarni turli sintagma va ma'naviy guruhlarga bo'lib ular o'rtasidagi munosabatni ham o'rgatadi. Bu esa matnni to'la tushunishga yordam beradi.

O'qishga o'rgatish Talabalarning retseptivgina emas, balki reproduktiv faoliyatini ham o'z ichiga oladi. O'qishni nutq faoliyatining turlaridan biri bo'lishligi, o'qish jarayonida kechadigan operatsiyalarni avtomatlashtirishni talab qiladi.

IV-V sinflarda Talabalar o'quv texnikasini egallashga qaratilgan operatsiyalarni o'rganib olishlari kerak. Lekin shu bilan birga ovoz chiqarmay o'qishni ham o'rganishni boshlashlari kerak.

VI-VII sinf Talabalari o'zlariga tanish material asosida tuzilgan matnlarni o'qish jarayonida o'qishning "Tanishib chiqish" turini egallaydilar. Ovoz chiqarmay o'qish tezligi ovoz chiqarib o'qish tezligidan o'tib ketishi kerak edi. (notanish so'zlarni lugatsiz va lug'at yordamida tushinib olish).

VIII-X sinf Talabalari ko'zdan kechirib chiquvchi o'qish turini ayrim elementlarini o'rganishadi. O'qishga o'rgatuvchi mashqlar sistemasini takomillashtirish va unga texnologik nuqtai nazaridan yondashish hozirgi vaqtdagi dolzarb masalalardan biridir.

O'qish jarayonida asosan 3 vazifani yechish kerak.

1. Grafik belgilarini dekodlashtirib ma'noga aylantirish;
2. Matndagi aniq axborotni ajratib olish;
3. Matndagi aniq axborotni aniglab olish;

O'rta maktabda Talabalar o'qishning barcha turlariga xos bo'lgan umumiy malakalarni (o'rganishadi) egallashadi. Til materialini tushinish malakasi (so'zlarni tezda tanib olish, ularni grafik obrazini tovush-motor obrazi bilan solishtirish va x.k.)

Ovoz chiqarib o'qish o'qishning barcha bosqichlarida bo'lishi shart, lekin u yuqori bosqichga o'tgan sayin kamayib boradi. O'qish jarayonida o'qilganni tushinib olish to'la aniq bo'libgina qolmasdan, balki tez bo'lishi ham kerak. Tez-tez Talabalarning matnni o'qish tezligini tekshirib turmoq kerak. (Masalan: 1 oyda bir marta). O'qishga o'rgatishdan kelib chiqadigan qiyinchiliklar ingliz tilida 26 ta xarf, 146 grafema, 46 fonema mavjud. Ingliz tili alfaviti o'zbek Talabalar uchun qiyinchilik tug'diradi. (Ingliz tili bilan o'zbek tilidagi o'xshash xarflar va o'xshash bo'lmagan xarflar) A,V,S,D,N,O,R,X,U, ikkala tilda ham bor, lekin o'qilishi boshqacha. "How" Talabalar ko'pincha [nau] deb o'qishadi. Yangi xarf tushintirilganda uni ona tilida o'xshash xarf bilan ham solishtirish kerak. Grafemalarni bilish (u yoki bu xarf birikmasini o'qilishini) ham katta ahamiyatga ega.

[ou] – tion – igh

ow

[au]– oh – ture

Unlilarni urg'uli bo'g'inda o'qilishi ham shundayla epik bo'g'inda "g" xarfidan oldin o'qilishi ma'lum qiyinchiliklarni tugdiradi.

au, oo, ou, ow kabi digraflar g, e, s, undoshlari, th, sh, th, ng,ck, tion, ssion kabi xarf birkmalari Talabalar uchun ma'lum qiyinchiliklar tugdiradi.

O'qishga o'rgatishda ayrim aytilishi jihatdan bir xil, lekin yozilishi va ma'nosi har xil bo'lgan omonimik so'zlar ham ancha qiyinchilik tugdiradi. Masalan: tail - tale, too - two, write - right, eye - I va x. k.

Grammatik strukturalarni bilmaslik o'qishda malakalarini hosil qilishda to'sqinlik qiladi. Masalan: He was asked to help the old woman

O'qishga o'rgatish

O'qishning asosan 2 turi farqlanadi: ovoz chiqarib o'qish va ovoz chiqarmay o'qish. Ovoz chiqarib o'qishga o'rgatishda 3 metod kuzatiladi:

1. Tovush metodi (tovushlarni -fonemalarni va xarflarni bir-biriga qo'shib o'qilishi o'rgatiladi).
2. So'zlarni bir-birlariga qo'shib gaplar hosil qilish o'rgatiladi.
3. Gap, gaplarni o'qish o'rgatiladi.

Bu uchala metodning birikishi ya'ni, birgalikda ishlatilishi o'qish malakasini hosil qiladi.

A.P.Starkov o'qishga o'rgatishning 3 bosqichini farqlaydi:

- I. Bosqich: o'qish mexanizmi hosil qilinadi, Bu esa avval og'zaki o'rganilgan

leksik- grammatik material asosida amalga oshirilmog‘i shart. Bu etapda til hodisalarining ko‘rish grafik, motor (tovush) obrazlari o‘rtasida assotsimiya (bog‘lanish) hosil qilinadi. (4-5 sinflar) boshqacha aytganda ovozsiz o‘qish texnikasiga asos solindi.

II. Bosqich: hosil qilingan o‘qish mexanizmi asosida ovozsiz o‘qish malakalari o‘stiriladi. Bu bosqichda ham o‘qish bosqichidagidek o‘quv (o‘rganish) harakterida kechadi. O‘qish uchun ajratilgan matnlarda ayrim notanish so‘zlar uchraydi. Talabalarda ularning ma‘nosini topib olish malakalari o‘stiriladi. So‘z boyligi ortib boradi. (5-7 sinf).

III. Bosqich: Bu bosqichda turli stilga ta‘luqli matnlar o‘qiladi. (badiiy, siyosiy, ilmiy). Talabalar lug‘at bilan ishlashni o‘rganishadi. Ayrim notanish so‘zlarni lug‘atsiz bilib olish (ma‘nosini topib olish) malakalari o‘stiriladi. Shundan yangi axborot olish manbai sifatida foydalaniladi, ovozsiz o‘qish yangi axborot olish vositasi xisoblanadi. O‘qishdan ta‘limiy va tarbiyaviy maqsadda foydalaniladi. (7-10 sinf).

O‘qishga o‘rgatishda Talabalarga matnni o‘zlari o‘qishlariga imkon berish kerak. Faqat o‘qish texnikasi o‘stirilayotganda o‘qituvchi avval o‘zi o‘qib berishi mumkin, lekin bunda grafik emas, balki kinestetik obraz o‘rganiladi. O‘qishga o‘rgatish Talabalarga xarflarni tanishtirish bilan boshlanadi. Bunda kartochkalardan foydalanish mumkin.

1) Talabalarga r, n, e xarflari tushirilgan kartochkalarni tarqatib ulardan "rep" so‘zini hosil qilish mashqlari;

2) Talabalarni xarf va xarf birikmalarini oqilishini tekshirib ko‘rish;

3) "r" xarfiga misollar topish, ya'ni "r" xarfi bilan boshlanuvchi so‘zlarni yozish; 4) Talabalarga tovushlarni ko‘rsatib (masalan: [ou] [] [0] []) ular anglatgan

xarflarni yozishni so‘rash

So‘zlarni o‘qishga o‘rgatishda ham ana shu kabi mashqlardan foydalanish mumkin:

1) have, take, lake, give ... kabi so‘zlar ichidan qoidadan tashqari o‘qiluvchi so‘zlarni topish.

2) Talabalardan ular ko‘pincha xatoga yo‘l qoyadigan ya'ni talaffuz qilganda farqlamaydigan so‘zlarni kontrastiv usulda o‘qishni so‘rash.

Masalan: yet – let; cold – could; come – tome; called - cold va x. k.

3) Talabalardan sozlarni bir-birlaridan farqlovchi xarflarni aytishni so‘rash. Masalan: hear – near; since – science; hear – hare; with - which

4) Talabalardan ma'lum digraflarni o‘z ichiga olgan so‘zlarni matndan topishni so‘rash. Masalan: oo, ow, igh, sa, th va x. k.

Grafik obrazi bilan talaffuz obrazi mos kelmaydigan so‘zlarni o‘qishni o‘rgatishda transkripsiyadan foydalanish maqsadga muvofiq. Transkripsiya 5 sinfdan boshlab o‘rgatilishi mumkin, boshlang‘ich etapda matn o‘qituvchi tomonidan o‘qiladi.

Bunday o‘qish ma'lum darslargagina ta‘luqli. Keyinchalik esa xor bilan o‘qish qisqartiriladi, lekin yuqotib yuborilmaydi. Ovoz chiqarib o‘qish barcha sinflarda chet til o‘rganish vositasi sifatida qaralmog‘i va o‘qish texnikasini o‘stirish bilan bog‘liq

ko'nikmalarni o'stirishga qaratilishi lozim. Shu maqsadda o'qituvchi quyidagi o'quv turlaridan foydalanadi:

1. Diagnostik o'qish (Talabalar o'qiydi, o'qituvchi ularning xatosini kuzatib boradi);
2. Instrukтив o'qish (Talabalar o'qituvchi tomonidan ko'rsatilgan na'munaga muvofiq o'qishadi);
3. Nazorat o'qish (test reading) Talabalar o'qituvchiga taqlid qilib o'qiydilar;

Ingliz tilida o'qishga o'rgatishda Talabalar yo'l qoygan xatolarni aniqlash va tuzatish masalasi ham muhim masalalardan biri. Xo'sh, ularni kim tuzatishi va qanday tuzatishi kerak? G.V.Rogovaning fikricha o'quvchi yo'l qoygan xatosini o'zi tuzatishi kerak. Agar o'zi bilmasa u holda o'qituvchi to'g'rilashi kerak. O'qishga o'rgatishda va Talabalarni yo'l qoygan xatolarini to'g'rilashda quyidagi maslaxatga rioya qilish maqsadga muvofiq:

O'qituvchi doskaga ingliz tilida so'z yozib (black) undagi "ck" xarf birikmasining o'qilishini Talabalardan so'raydi.

Talabalardan biri o'quvchi xatoga yo'l qoygan so'zni o'zbek tilida so'raydi.

Masalan: What is the English for -ishlamoq?

Talabalardan biri (yoki o'qituvchi o'zi) tekstni o'qigan o'quvchiga shunday topshiriq berishi mumkin: Find the word -sayr qilmoq|| and read it.

O'qituvchi o'zi o'quvchi yo'l qoygan xatoni to'g'rilaydi, o'quvchi esa qaytaradi. O'qituvchi o'quvchi xatoga yo'l qoygan so'zni doskaga yozishni va xato o'qilgan xarf birikmasini ostiga chizishni va uni o'qilish qoidasini so'raydi. Xatoni to'g'rilashdagi tortishuvga sabab bolgan masalalardan biri: "O'qituvchi o'quvchining xatosini u tekstni o'qib bo'lgandan keyin tuzatish kerakmi yoki xatoga yo'l qo'yilgan paytdami?" degan masaladir. Bunda ikkala yo'l ham to'g'ri (izohlash kerak). Agar so'z tekstda ko'proq uchrasa uni xatoga yo'l qo'yilgan paytda to'g'rilash kerak (o'qituvchining o'zi).

Ovozsiz o'qish (Silent reading)

1. Gaplardagi yangi axborotni tushinib olish olish;
2. "Ma'noni topib olish" malakasini o'stirish.

Mashqlar: Quyidagi gaplarni o'qing va o'zingiz tushinmagan, bilmagan so'zlarni ma'nosini tushinishga harakat qiling.

- a) — A man came into the room|| gapini o'qing va noaniq artiklni ishlatilishini tushintiring.
- b) Matni o'qing, undagi yangi axborotni ajratib ko'rsating - I have a bag. The bag is black. It's a new bag. I like my new bag.
- c) quyidagi gaplarni qisqaroq gaplarga aylantiring.

Matni o'qishdan oldin savollar berilishi mumkin. Bu Talabalarni diqqatini matndagi asosiy axborotga qaratadi: Read and tell why Ben doesn't go with Bill. Read and find answer to the questions. Read the text and find the words which describe the room. Read the text and prove that a kind woman.

MAVZU: Talabalar bilimini va xosil qilingan nutq ko'nikmalarini nazorat qilish

REJA

1. Chet til o'qitishda olingan bilimlarni, hosil qilingan nutq ko'nikmasi va malakalarni nazorat ishining roli, funksiyasi va ob'ekti.
2. Nazorat qilishning turi va shakllari.
3. Nazorat qilishda qo'llaniladigan usullar.
4. O'z-o'zini nazorat qilish va bunda testlarning roli.

I. Nazorat qilishning roli.

Talabalar bilimlarini qay darajada o'zlashtirganliklarini, nutq malaka va ko'nikmalarini o'stirishning turli bosqichlarida hosil qilish darajasini bilish uchun va bundan kelib chiqadigan yoki shu protsesda duch kelinadigan qiyinchiliklarni oldindan aniqlash, ishlatilgan priyom va usullarni bilish uchun nazorat zurrur. Nazoratning funktsiyalari.

1. Nazorat o'rgatuvchi bo'lishi kerak. Ya'ni nazorat qilish jarayonida ham o'qitiladi. Nazorat qilishning o'rganuvchilik harakteri o'quv jarayonini yaxshilashda namoyon bo'ladi. U samarasiz priyom va usullarni samaralilari bilan almashtirishga yordam beradi. Tilni amaliy jarayoniga o'zgarishlar kiritishga sharoit yaratadi. Metodika adabiyotida nazorat qilishning quyidagi funktsiyalari ma'lum:

1. Korrektsiyalovchi nazorat - materialni o'rganish darajasini aniqlash (qaysi material, ko'nikma va malakani tekshirish kerakligini aniqlash).
2. Ogohlantiruvchi
3. Yangi stimuly beruvchi, o'rgatuvchi
4. Diagnostik funktsiya
5. Tarbiyaviylik
6. Umumlashtiruvchi

Nazoratga qo'yilgan talablar.

- 1) Har bir o'quvchini yil davomida muntazam tekshirib turish kerak. Bu til materiali ustida sistemali ishlashga va tarbiyani amalga oshirishga yordam beradi.
- 2) Xar taraflama tekshirish, bu har bir o'quvchini nutq formalarining turlarini qay darajada egallashni aniqlashga yordam beradi
- 3) Nazoratni amalga oshirishdagi differentsial yondashish. Bu har bir o'quvchiga qiyin bo'lgan til materialini hisobga olishda shunga muvofiq metodlarni tanlashda ko'rinishi mumkin.
- 4) Nazoratning ob'ektivligi, sub'ektivlikka yo'l ko'yimaslik. Talabchanlik bilan har bir o'quvchiga e'tibor berishni uyg'un olib borish, o'z vaqtida o'quvchini rag'batlantirish, unda o'z kuchiga ishonch hosil qilish va qiyinchiliklardan o'tishga o'rgatish.
- 5) Bahoni tarbiyaviy ahamiyati.
 - a) Tarbiyalash

b) Qiziqishni o‘stirish

Nazorat ob'ekti. Nutq ko‘nikma va malakalar. Nazoratning turi va formalari.

a) Nazoratning turlari: Kundalik

b) Tematik

c) Davriy

d) Yakuniy

Talabalarni chet tilidagi amaliy bilimlarini tekshirish o‘quv jarayonining muhim komponentlaridan biridir. Shunday nazorat materialini Talabalar tomonidan mukammallashtirish darajasini va nutq va malaka, ko‘nikmalarini nutqning turli turlarida ishlatish darajasini sistematik ravishda tekshirish vositasi hisoblanadi. Nazorat o‘qituvchi bilan Talabalar o‘rtasidagi "Qayta aloqa" vositasi bo‘lib u yoki bu til materialini nutq faoliyati turlarining birida ishlatilish darajasini, u Talabalar uchun qanday qiyinchilik tug‘dirish mumkinligini aniqlashga yordam beradi. Didaktik adabiyotlarda aytilishicha sistemali ravishda o‘tkaziladigan nazorat o‘rgatish harakteriga ega bo‘lib, u materialni hotirada saqlashga va hosil qilingan ko‘nikma va malakalarni yuqolmasligiga yordam beradi.

Tekshirish ob'ektlari.

Chet tili o‘qitish jarayonida nazorat ob'ekti bo‘lib birinchi navbatda Talabalarining nutq faoliyati turlaridan uchtasini (bilish) egallash darajasi hisoblanadi. Bular gapirish, o‘qish, tinglab tushinish va qisman yozuvdan iborat. Tabiiy fanlarda esa birinchi navbatda tekshirish ob'ekti bo‘lib, bilim darajasi tushiniladi. Nutq ko‘nikmalarini tekshirishda birinchi navbatda grammatik, talaffuz va leksik ko‘nikmalarni hosil qilinish darajasi, ya'ni avtomatlashtirilgan darajasi va Talabalar tomonidan nutq harakatlarini to‘g‘ri, aniq bajarilishi hisobga olinadi.

Nutq malakalarini tekshirishda Talabalarni shu nutq faoliyati turlarini nutqda kommunikatsiya vositasi sifatida qo‘llay olishga e‘tibor bermoq kerak. (axborot olish vositasi) masalan:

gapirishda - dialogik va monologik nutqni misol qilib keltirish mumkin.

Tinglab tushinishda - og‘zaki bayon qilingan tekstni tushunganlik darajasi. o‘qishda esa o‘qilayotgan tekstdan kerakli axborotni olish darajasiga e‘tibor qaratiladi.

Chet tilini o‘qitishning turli bosqichlarida Talabalarni nutq faoliyati turlarini egallashga qo‘yilgan talablar turlicha, shuning uchun nazorat qilishda bularni hisobga olish kerak.

Dialogik va monologik nutqni tekshirishda Talabalar nutqini shu mavzuga mos kelish kelmasligi, shu mavzuga mos til materialini qo‘llanilishi, uni chet til normalari nuqtai-nazaridan qanchalik to‘g‘riligi (M: grammatik, leksik, fonetik) nazoratning sifat kriteriyasi bo‘lishi kerak. Son miqdoriy kriteriya bo‘lib, nutq birliklarini qo‘llanilishi, Talabalar nutqi xajmiga hizmat qiladi.

Dastur tahlili

Chet til o‘qitish dasturida dialogik nutqqa quyidagi talablar qo‘yiladi:

1. Suhbat olib borish malakasi (fikir almashish), savol-javob replikalarini qo‘llay bilish, har bir suhbatdoshning grammatik nuqtai nazardan to‘g‘ri tuzilgan replikalar soni 5-7. Bu sinfdan sinfga ortib boradi.

Monologik nutqqa qo'yilgan talablar:

1. Tayyorgarliksiz situatsiyaga muvofiq, o'rganilgan leksika-grammatik material asosida fikr bildirish;
2. Voqea-hodisalarga, faktlarga o'z munosabatini izxor eta bilish. Nutq xajmi;
3. 8-12 ta grammatik nuqtai nazardan to'ri tuzilgan gap.

Tinglab tushinishdagi sifat ko'rsatkichlari:

1. Tinglanayotgan nutq harakteri (magnitafon yozuvi yoki jonli nutq, ya'ni suhbatdosh nutqi)
2. Tushinganlik darajasi: nutq tezligi. 1-2 minutli tekst, 9-12 so'z har bir gapda. 2% notanish so'z.
2. o'qish sifat ko'rsatkichlari, tushunganlik darajasi, umumiy tushunchaga ega bo'lish, to'la, aniq tushinish, til materialining harakteri.
3. o'qishning sifat ko'satkichlari: tushunganlik darajasi, umumiy tushunchaga ega bo'lish, to'la, aniq tushinish; til materialining harakteri: tanishtiruv materiali, notanish so'zlar, o'qish rezligi, tekst hajmi.
4. O'qishga qo'yilgan talablar : badiiy va ilmiy ommabop adabiyotlardan adaptatsiya qilingan matnlarni o'qish. O'qish tezligi 340-500 ta so'z 7-10% notanish so'lar.

Nazoratning turlari

- a) Kundalik o'zlashtirishni hisobga olish;
- b) Tematika
- c) Davriy
- d) Yakuniy nazorat
- e) Tematik nazorat

Tematik nazorat chet til o'qitishda keng tarqalgan, bunga sabab chet tilda asosiy tashkil qilish printsipti tematik printsipti ekanligidir. Tematik nazorat har bir mavzuni o'zlashtirib bo'lingandan keyin hosil qilingan ko'nikma va malakalarni va o'rganilayotgan til materialini o'zlashtirish darajasini qaytarish uchun ajratilgan darslarda tekshirishni ko'zda tutadi. Bu darslar darslik avtorlari tomonidan belgilangan.

Davriy nazorat - Har bir chorak, yarim yillik oxirida tekshirish. M: darsliklarda bunga mos mashqlar berilgan.

Yakuniy nazorat - yil oxirida tekshirish, imtixon. Imtixon mazmuni va materiali maorif vazirligi tomonidan belgilanadi.

Tekshirish shakllari:

- a) individual; b) frontal; v) og'zaki yoki yozma; s) bir tilli yoki ikki tilli.

Gapirish malaka va ko'nikmalarini tekshirishning eng aniq shakli bu og'zaki nazoratdir. Shuning uchun og'zaki nutqqa xos bo'lgan eng muhim hususiyatlarni bilishga yordam beradi. M: javob reaksiyasi; nutq avtomatizmlarini nutq situativligini va x. k. Nutqni mazmuni va to'g'riligi yozma shaklda yozuv yordamida tekshirilishi mumkin. Qiyinchilik: nutq xajmini va yo'l qo'yilgan xato-larni tahlil qilish. Og'zaki nazorat frontal, individual va gruppaviy bo'lishi mumkin. Frontal:

savol-javob yo‘li bilan.

Tinglab tushinishni tekshirish: a) bir tili; b) ikki tili;

Tinglab tushinish shakliga ko‘ra: og‘zaki - yozma. Funktsiyasiga ko‘ra: tekshiruvchi, o‘rgatuvchi, situmul yaratuvchi bo‘lishi mumkin;

MAVZU: CHET TILINI O‘QITISHDA MASHQ MUAMMOSI. ULARNING TYPOLOGIYASI VA MASHQ BAJARISHDAGI KETMA- KETLILIK REJA

1. Mashqlar tipologiyasi. Bu hususidagi turli qarashlar.
2. Nutq faoliyatining turli shakllarini o‘stirishga qaratilgan mashqlarning tiplari va ko‘rinishlari.
3. Mashq sistemasi. Uning komponentlari. (podsistema, kompleks, seriya, mashqlar guruhi,)
4. Malaka va ko‘nikmalarni mashqlar sistemasida aks ettirilishi.

Chet tili o‘qitishning natijalari birinchi navbatda mashqlar sistemasi orqali aniqlanadi, chunki chet tili o‘rganishdagi amaliy maqsad ya‘ni nutq faoliyatining barcha turlarini egallash mashqlar yordamida amalga oshiriladi.

Demak mashqlar nima?

Mashq deganda ma‘lum bir faoliyatni egallashga qaratilgan yoki shu faoliyatni o‘quv situatsiyalarida takomillashtirishga qaratilgan alohida yoki ketma-ket bajariladigan operatsiyalar yoki harakatlar tushiniladi.

Mashqlarga qo‘yilgan talab shundan iboratki ular hosil qilinayotgan malaka va ko‘nikmalarga adekvat yani mos bulmogi kerak. Agar trenirovkaga mo‘ljallangan mashqlar nutqiy harakterga ega bo‘lmasa hosil qilinayotgan ko‘nikma va malakalar kommunikativ harakterga ega bo‘lmaydi. Shuning uchun ham nutq ko‘tarmasi faqat nutqiy faoliyatda nutqiy vaziyatlar asosida hosil qilinmog‘i kerak.

Demak, nutq ko‘nikma va malakalari til mashqlarida emas, balki shu nutqiy ya‘ni kommunikativ faoliyatni o‘zida aks ettiruvchi yoki unga yaqin bo‘lgan nutqqa yo‘naltirilgan (uslovno – recheviye) mashqlarda hosil qilinmogi zarur.

Metodik adabiyotlarda mashqlarning turlicha klassifikatsiyalarini ko‘rishimiz mumkin. Bu turlicha printsiplarga asoslanadi. M: kommunikativlik printsipigga ko‘ra uch tipdagi mashqlarni farqlashimiz mumkin:

1. Nutqiy bo‘lmagan mashqlar.
2. Nutqqa yo‘naltirilgan trenirovkaga mo‘ljallangan mashqlar:
 - a) Til aspektlariga kora fonetik, grammatik va leksik mashqlar.
 - b) Ijodiy harakterdagi mashqlar.
3. Haqiqiy nutqiy mashqlar.

Ko‘nikmalar hosil qilishda eng muhim ahamiyatga ega mashqlardan bo‘lib nutqqa yo‘naltirilgan mashqlar hisoblanadi. Haqiqiy nutqiy mashqlar esa barcha nutq faoliyati turlarida nutq malakalarini hosil qilishga yordam beradi. Nutqiy bo‘lmagan

mashqlar ikkiga bo'linadi: Til mashqlari va nutq oldi mashqlari.

Til mashqlari aspektlar bo'yicha bo'lib, til hodisalarini o'rganishga yonaltirilgan. M: Bo'laklardan (so'zlardan) butun gap hosil qilish, qoidaga ko'ra gaop tuzish, transformatsiyasi asosida gap strukturasi o'zgartirish va x. k.

Endi biz til va nutq ko'nikmalarini hosil qilishga qaratilgan mashqlarni ko'rib o'tamiz. Eng ko'p tarqalgan mashq turlaridan hozirgi vaqtda quyidagilar hisoblanadi:

1. Tayyorlov yoki mashq yoki mashq qilishga mo'ljallangan mashqlar.
2. Ijodiy nutqiy mashqlar.

Birinchisiga til mashqlari kiradi (leksik, fonetik, grammatik). Ularning karakterli hususiyati shundaki bunda nutqiy konikmalar xosil qilishga emas, balki til xodisalarining shaklini o'rganiga etibor qaratiladi. Demak ular nutq mashqlari bo'la olmaydi, chunki til materialini Talabalar tomonidan nutqda ishlatishni avtomatlashgan darajaga ko'tara olmaydi. Til birliklarini nutq faoliyatidan tashqarida trenirovka qilishga, avtomatlashtirishga qaratilgan barcha tayyorlov mashqlari nutq oldi mashqlari deyiladi. Bularga o'rin almashtirish va taqlid qilishga asoslangan mashqlar kiradi.

Nutq mashqlari.

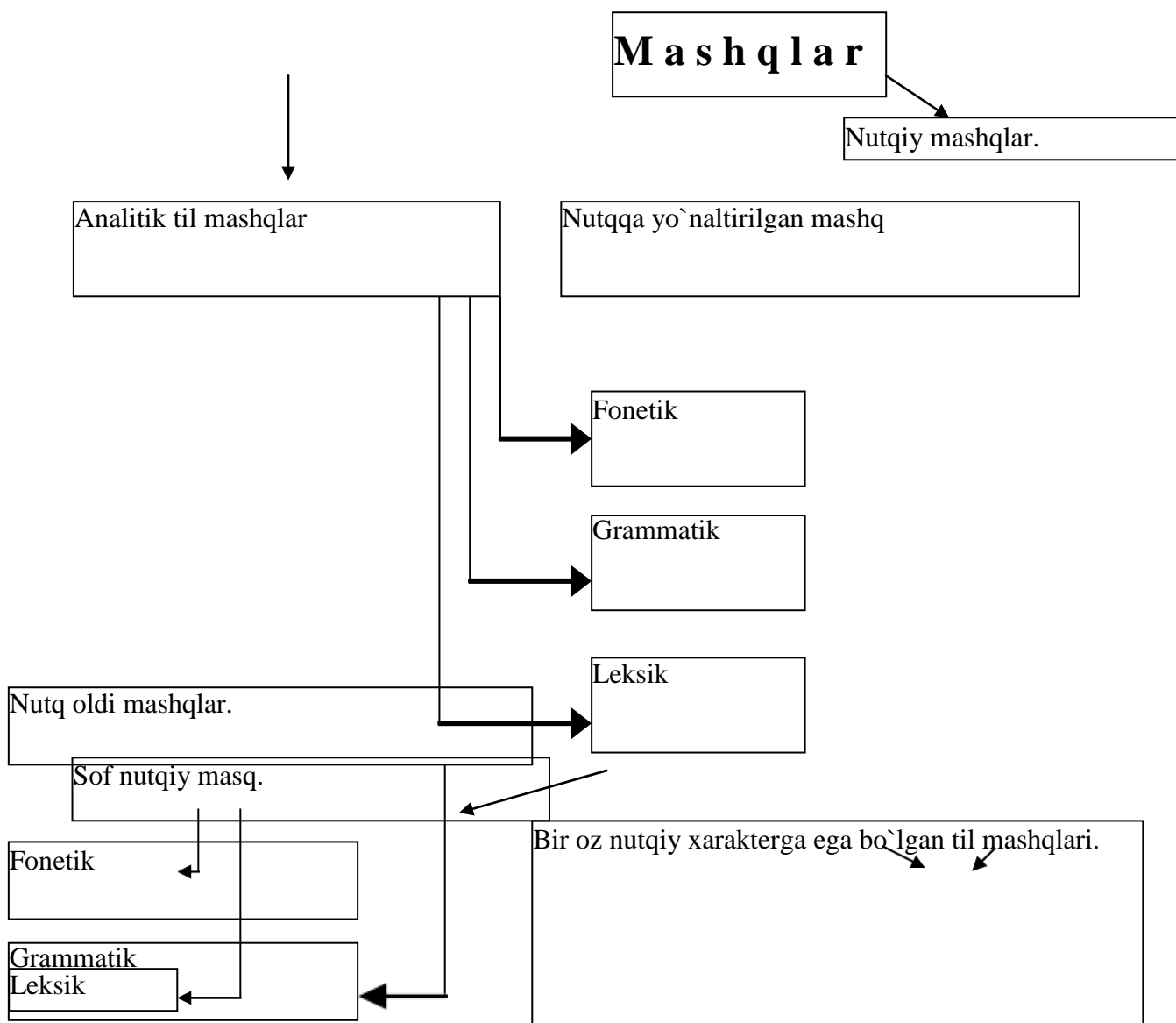
Ular sof nutq mashqlari va nutqqa yo'naltirilgan mashqlarga bolinadi. Ular o'quv nutq mashqlari va aspektlarga yo'naltirilgan mashqlar hisoblanadi (ya'ni fonetik, grammatik, leksik.).

Nutqiy bo'lmagan mashqlar.

Nutq oldi mashqlari. Maqsadi: 1) Til xodisalarini nutq faoliyatidan tashqari alohida avtomatlashtirish. 2) Til mashqlaridan iborat analitik mashqlar (retseptiv, reproduktiv) kozlangan maqsad va qoidaga muvofiq gap tuzish, til hodisalarini tahlil qilish, transformatsiya va x. k.

Nutq ko'nikmalarini hosil qilishda eng katta ahamiyatga ega bo'lgan mashqlar bu nutqqa yo'naltirilgan mashqlar xisoblanadi. Ular o'quv karakteriga ega bo'lgan mashqlardir. Bunday mashqlar bir tomondan o'rganilayotgan nutq faoliyati turini o'ziga xos tamonlarini, ikkinchi tomondan esa til materialini Talabalar uchun qiyin bo'lgan tomonlarini hisobga oladi.

Komunikativ yo'nalishga ega bo'lishiga qaramay chet til o'qitish jarayoni sun'iy hosil qilinganligi uchun uni sof informativ motivatsiyaga asoslangan deyish noto'g'ri bo'lar edi. Shuning uchun ham sun'iy sharoitda mashqlarni sof komunikativ mashq deb atash to'g'ri emas. Natijada ba'zi metodistlar o'quv protsessida ularni ishlatishni inkor qilishadi. Sababi ular informativ emas ekanligini takidlashadi. Boshqalar esa uzoq vaqt sof nutqiy mashqlarni o'zi bilangina chegaralanib qolib ularni nutq faoliyatidagina emas balki o'quv, o'qitish karakteriga ham ega ekanligini esdan chiqarib qo'yishadi. M : O'qishga o'rgatish vositasi bolibgina qolmasdan nutq faoliyatining boshqa turlariga (ya'ni og'zaki nutq va yozuvga) o'qitish vositasi ham xisoblanadi. Shunday qilib ko'nikmalar hosil qilishdagi mashqlarni quyidagicha tasniflash mumkin.



Mashqlar qaysi tilda bajarilishiga ko‘ra 2 ga bo‘linadi.

Bir tilli vai kki tilli mashqlar.

Bajarilish formasiga ko‘ra og‘zaki va yozma bo‘lishi mumkin.

Nutq faoliyatining turlariga ko‘ra: gapirishga tinglab tushinishga o‘qishga va yozishga orgatuvchi masqlar farqlanadi.

Nimaga asoslanligiga kora: situasiyaga, mavzuga, mavzu fragmentiga, matnga, matn bilan bo‘lgan munosabatga, kurgazmali quollar ishlatishga doir mashqlarni keltirish mumkin.

Konikmalar hosil qilish bosqichlariga ko‘ra:

1. Nutq oldi til mashqlari.
2. Trenerovka mashqlari, ya'ni avtomatizmlar hosil qilish.
3. Til materialini o‘zgarib turuvchi situatsiyalarda qo‘llashni ta'minlovchi mashqlar.

Shuni aytish kerakki nutq ko‘nikmalari harakteriga va nutq malakalarini komponenti

hisoblanadi. Chet tili o'qitishda esa nutq malakalarini hosil qilish asosiy maqsad hisoblanadi. Nutq malakalarini hosil qiluvchi mashqlar. Ular til hodisalarini kommunikativ maqsadga mos qo'llashga o'rgatuvchi mashqlardir.

Ma'lumki nutq malakalarining asosiy hususiyati quyidagilarda korinadi.

1. Til hodisalarini, til materialini muammoli vazifalarni yechishga qaratilgan kommunikativ munosabat, maqsad va shartlarga mos holda ijodiy qo'llash:
2. U yoki bu nutq faoliyatining turida chet tili qo'llashdagi tabiiy motivasiya. (istak, xohish) masalan: ona tili bilan chet tili bu har xil amalga oshiriladi.
3. Til materialini qo'llashda nutq harakatini avtomatlashtirish ya'ni birinchi e'tiborni til formasiga emas, balki mazmuniga qaratish.
4. Murakkab nutqiy harakatlarni bajarishdagi engillik, maqsadga muvofiqlik. (ixchamlik, harakatchanlik, mukammallik, avtomatlashganlik, barqarorlik va x.k.)

Demak, nutq malakasini hosil qiluvchi mashqlar quyidagi talablarga javob berishlari kerak.

1. Iloji boricha tabiiy motivatsiyaga asoslanishi.
2. Bog'liq til materiali monologik yoki dialogik, og'zaki va yozma asosiga qurilishi kerak.

Talabalarni o'rganilgan til materialini nutq faoliyatining barcha turlarida kommunikatsion qo'llashga o'rgatishga qaratilgan bo'lishi kerak.

MAVZU: DARSNI REJALASHTIRISH REJA

1. Rejalashtirishning ahamiyati.
2. Tematik retalashtirish.
3. Darsning asosiy komponentlarini rejalashtiri.

Rejalashtirish o'rta maktablarda o'rganiladigan barcha predmetlarni shu bilan birga chet tili o'rgatishni ham muvaffaqiyatli amalga oshirish garovidir. Rejaning qaysi turi bo'lmasin (xoh dars rejasi, xoh tematik, kalendar yoki yakuniy) u o'quv materialini barcha psixologik va metodik qonuniyatlar, printsiplar asosida ma'lum bir davrga bo'lib o'rganishni taqozo etada va tegishli ko'nikma va malakalarni o'stirishni nazarda tutadi.

Rejalashtirishning oson va qiyinchilik tomonlari:

- a) Boshlangich bo'sqichda (4-sinf) chet tili o'qitishni rejalashtirish rejalashtirishi oson.
- b) Agar o'qituvchi sinfni boshqa bir o'qituvchidan qabul qilib olsa va Talabalarning nutq faoliyatining turlari bo'yicha malaka va ko'nikmalarni bilmasa qiyin.

Darsni rejalashtirish o'quv yili boshlanmasdan bir hafta oldin bajariladi. O'qituvchi o'z bo'lajak Talabalarini chet tili bo'yicha o'zlashtirishini oldindan bilishi kerak. O'quv jarayonini rejalashtirishda o'qituvchi quyidagilarni bilishi shart O'rta

maktabda chet tili o'qitishning maqsadi va har bir sinfda shunga mos malaka va ko'nikmalar hosil qilishga qo'yilgan talablarni yaxshi bilishi shart. Har bir sinf uchun belgilangan dastur materialini, darslikning tuzilishini va boshqa o'quv qo'llanmalarini yaxshi bilishi kerak. O'qitishning shart-sharoitlarini, Talabalarning individual hususiyatlarini, psixologik qonuniyatlarni, nutqiy malaka va ko'nikmalarni hosil qilish bosqichlarini yaxshi bilishi talab etiladi.

Zamonaviy chet tili darsiga qo'yilgan asosiy metodik talablarni ma'lum bir sinf Talabalarining chet tili o'rganish darajasini, ularni chet tili predmetiga bo'lgan munosabatini bilish rejaltirishdan kozlangan o'quv samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Tematik rejalashtirish

Chet tili o'qitishni muvaffaqiyatli bo'lishi uchun o'qituvchi rejalashtirish turlaridan xabardor bo'lishi lozim:

1. Tematik rejalashtirish;
2. Dars rejasi (kundalik dars rejasi);

Tematik rejalashtirishning asosiy maqsadi bu chet tili o'qitishning maqsadi, vazifalari, til materialining xajmini va ketma-ketligini aniqlash va shunga mos ravishda malaka va ko'nikmalar hosil qilish yollarini aniqlash. O'qituvchi tematik rejani tuzar ekan darsda yuzaga keladigan, kelishi mumkin bo'lgan fonetik, (tovushlar, urg'u, intonatsiya) grammatik va lug'aviy qiyinchiliklarni aniqlashi kerak. Rejalashtirishda qilinadigan birinchi muhim vazifa darsda yoki darsning turli davrlarida, qismlarida qilinishi kerak bo'lgan ishlarni aniqlab olish zarur. Shuni aytish kerakki, ba'zan biz guvohi bo'ladigan quyidagi vazifalar, ya'ni "Sinf Talabalarini ingliz tilida yaxshiroq gapirishga o'rgatish", "Talabalarni tinglab tushunishga o'rgatish", yoki "Talabalarning o'qish ko'nikmalarini o'stirish" kabilar abstraktdir chunki ularni ayrim bir darsda bajarib bo'lmaydi. Shuning uchuch qo'yiladigan vazifa aniq bo'lishi kerak. Masalan:

-Talabalarni quyidagi so'zlarni ma'nosini eshitib tushunishni va og'zaki nutqda qo'llashga o'rgatish kabi maqsadga dars yakunida erishish mumkin.

Quyidagi affikslarni ishlatib gaplar tuzishga va ularni nutqda qo'llashga o'rgatish; Talabalarni kuyidagi so'zlarni lug'atdan topishga o'rgatish;

Talabalarni internatsional so'zlarni o'qib yoki eshitib tushinyshga o'rgatish; Tekstni o'qiyatib notanish so'zlarni kontekst yordamida tushunishga o'rgatish;

Fellarni Perfect zamonidagi shakillarini berilgan nutqiy vaziyatlarida qollashga o'rgatish kabi maqsadlarga ayrim bir darsda erishish mumkin.

Sxemali rejalashtirish

Sxemali rejalashtirish bir necha bir-biriga bog'liq bo'lgan etaplarni o'z ichiga oladi.

Masalan: Yillik reja; tematik reja; dars rejasi.

Yillik rejalar darsliklar mualliflari tomonidan o'quv paragraflariga muvofiq holda

tuzilib o'quv komplekslarining mazmuniga va strukturasi, Talabalarning yosh hususiyatlariga hamda zamonaviy dars tuzilishi nazariyasiga asoslangan bo'ladi.

Yillik reja o'z navbatida:

- 1) yarim yillik
- 2) chorakli rejalarga bo'linadi.

Bunda mavzular va paragraflar konkretlashtiriladi. U har bir mavzuni o'rganishga ajratilgan dars soatini, bilimlar ko'lamini va nutq shakllarini, oq'ish darajasini, o'tkaziladigan nazorat turi harakterini va vaqtini hisobga oladi, ammo shuni aytish kerakki har qanday yillik reja yaxshi tayyorgarlikka va to'la dars soatiga ega bo'lgan sinfga mo'ljallangan. Agar biron bir sababga ko'ra bu rejadani chetga chiqiladigan bo'lsa u holda

barcha o'zgarishlar yarim yillik va choraklik rejalarda o'z aksini topishi kerak. U chet tili o'qituvchilariga shahar yoki tuman metod birlashmalari tomonidan tavsiya etiladi.

Tematik reja (unit plan)

Metod birlashma tomonidan ko'riladi. Lekin u o'qituvchining tashabbuskorligini cheklab qo'ymasligi kerak. Ma'lumki chet tilini o'qitish jarayoni ijodiy jarayon, shuning uchun ham agar o'qituvchi ma'qul ko'rsa, bu rejaga ma'lum o'zgartirishlar kiritishi mumkin. Tematik rejaning asosiy vasifasi bu ma'lum mavzuni o'rganish natijasida erishiladigan yakuniy maqsadni mukammallashtirishdir. Tematik rejalashtirish ishdagi muvaffaqiyatini aniq sezishga, nutq faoliyatini turlarini to'g'ri taksimlashga va hosil qilinayotgan ko'nikma va malakalarni kuzatib borishga, hamda sinfda bajariladigan, uyda va boshqa joylarda bajariladigan ish shakllari o'rtasidagi munosabatni aniqlashga yordam beradi.

Kundalik reja

1. Ma'lum bir darsda yakunida qo'lgan maqsadga erishish;
2. Qo'yilgan vazifani amalga oshirish uchun qanday til materialini o'rganishni;
3. Bu maqsadga qanday erishish yo'llarini aniqlab beradi.

Chet tilida o'qitishni muvaffaqiyatli bolishini o'ylagan o'qituvchi har bir dars rejasini aniq tuzib chiqadi. Ayrim bir dars rejasidan birorta na'muna keltirib o'tish darsni rejalashtirish va shunga asosan tashkil qilish xususida kengroq tushuncha olishga yordam beradi shuning uchun quidagi bir dars rejasini na'munasini keltirib o'tish maqsadga muvofiq.

Mavzu:

Dars maqsadi: a) ta'limiy va amaliy _____
b) tarbiyaviy _____

1. Yangi grammatik materialni tushiyatirish va mustaxkamlash;
2. Mavzu bo'yicha og'zaki monologik nutq malaka va ko'nikmalarini hosil qilish;
3. Darsning jixozlanishi: 1) rasmlar, 2) magnitafon yozuvi.
4. Darsning boshlanishi: tashkiliy davr - Salomlashish, davomatni tekshirish va til muxitini xosil qilish)
5. Fonetik mashg'ulot: (qisqa she'lar yangi so'zlar, tovushlar va x. k.)
6. Uy vazifasini tekshirish:
7. Yangi o'quv materialni ma'lum ketma ketligda o'quv jarayoniga kiritish.
8. Turli mashqlar yordamida yangi o'quv materialiga mos nutqiy ko'nikmalarini hosil qilish.
9. O'rganilayotgan til materialini nutqiy vaziyatlarda qollashni mashq qilish.
10. Baholash:
11. Uy vazifasi:
12. Dars oxiri.

Chet tili darsi.

Bu masala ko'plab nazariyotchi pedagoglarni va praktik o'qi-tuvchilarni asosiy ishidir. Ko'plab monografiyalar, maqolalar yozilgan bu haqda. M: .Kazantsev I. E Rogova

G. V. N1.1968. Darslarni olib borilishining talabga javob bermaydigan darajadiligining ekanligini sabablarini quidagicha belgilash mumkin:

- a) Amaliyotni yangi metod va usullardan hamda ilmiy izlanishlar natijalaridan maqsadga muvofiq foydalanilmayotganligi;
- b) Dars nazariyasini kam ishlanganligi.
- c) Zamonaviy ilgor pedagogic texnologiyalardan foydalanishga kam etibor.

Chet tili darsini mazmuni va mohiyati.

Yaxshi darsning o'ziga xos hususiyatlari pedagogik adabiyotlarda keng yoritilgan. Masalan: M. A. Danilov va B. P. Esipovlar darsning muvaffaqiyatli bolishi uchun quidagiarni keltiradi:

- dars mazmuni va maqsadi Talabalarning yosh xususiyatlariga to'g'ri kelishi kerak;
- darsning ta'limiy va tarbiyaviy tomonlarini birligi;
- darsning barcha etaplarida Talabalarning faolligi;
- darsning har bir vaqtdan maksimal foydalanish;
- darsni tegishli jixoslash;
- dars so'ngida uning natijalarini sezilarli bo'lishi.

A. I. Kochetovning fikricha:

- ta'limiy maqsadni tarbiyaviy maqsadga bo'ysundirilishi;
- kollektiv va individual ish shakllarining birligi;
- turli metodlardan samarali foydalanish;

- xotira, diqqat va tafakkurni o‘stirish qonuniyatlarini hisobga olish;

E E Vereshagina, F. M. Rabinovich darsni yana ham kengroq karakterlaydi. Chet tili darsida quyidagilarga etibor berilishi kerak:

- Talabalarning nutq konikmalarini o‘stirish;
- bir maqsadli ketma-ketlilikka amal qilinishi;
- nutq faoliyatining stimullarini rang-barang va ma'nodorligi;
- qo‘llanishdagi usullarni optimalligi;
- Talabalarga dars maqsadini va uning ba'zi etaplarining vazifalarini tushuntirish;
- umumiy va individual ish shakllarini qo‘shib olib borish;
- Talabalar qiziqishini dars davomida susaytirib yubormaslik;
- ularning shaxsi va xis-tuyg‘ulari bilan hisoblashish;
- ta‘limiy va tarbiyaviy vazifalarni darsda xal qilish;

L.D.Salitra: darsni chet tilida o‘tish, amaliyotga yo‘naltirilganlik, Talabalarning yuqori darajada faol bo‘lishi, mavzuning asosiy maqsadi va dars oldiga qo‘ilgan vazifalarni aniq belgilash ko‘p jixatdan dars samaradorligini kafolatlaydi degan fikrni bildiradi. Dars o‘quv tarbiyaviy ishlarni olib borishni tashkil qilishning asosiy shaklidir.

Harakterli hususiyati: chet tilida nutq faoliyati; maqsadi va unga erishshning yo‘llarini aniq belgilash.

O‘quv tarbiyaviy faoliyatning maqsadi: Talabalarga bilim berish va chet tilida nutqiy malaka va ko‘nikmalarni hosil qilish; til materiali xarakteri va nutq faoliyatining turlariga qarab bu maqsadlar konkretlashtirilishi mumkin. Bizga kerakli muhim narsa bu

qo‘yilgan maqsadga erishish vositalarini to‘g‘ri aniqlash, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatni bir biriga o‘zaro xurmat asosiga qurish va darsni tashkil qilishdir.

L N. Tolstoy: Agar o‘qituvchi o‘quvchini ham ota ham ona sifatida ardoqlasa u o‘qituvchi barcha kitoblarni o‘qigan, lekin kasbini ham Talabalarni ham sevmaydigan o‘qituvchndan yaxshidir.

O‘quvchilar orasida o‘tkazilgan ayrim so‘rovlarning natijasini keltirib otish darsga qo‘ilgan talablarni va o‘quvchilarning darsga va o‘qituvchining kasbiy tayorgarligiga nisbatan fikrlariga oydinlik kiritish mumkin. Otkazilgan so‘rovga kora: 77,4% kasbini yaxshi bilgan, 59,7% darsni qiziqarli utgan 48,6% o‘qituvchi shaxsi, uning Talabalariga muxabbati 31,7% o‘qituvchining harakatchanligi darsning samaradorligiga ta‘sir qiladi degan fikrni bildirishadi.

Chet tili o‘qituvchisi doim izlanihda bo‘lmog‘i zarur. Har darsda Talabalarga biror yangi narsa o‘rgatish; yangi usullarini amalda sinab ko‘rish maqsadga muofiq; O‘quv tarbiyaviy faoliyatning ikkinchi qismini Talabalar faoliyati tashkil qiladi. Shunday qilib darsning mohiyati o‘qituvchi o‘quvchi faoliyatini tashkil qilishdir. Bu amalda mashqlar bajarish asosida olib boriladi, lekin shuni takidlash lozimki mashqlar alohida-alohida emas, balki bir sistemaning tarkibiy qismini tashkil qiladi.

Dars mazmuni esa o'z navbatida maktab dasturlari, darsliklari, dars va tarbiyaviy jarayoning boshqa tashkiliy shakllari bilan o'lchanadi. U ikki kompsnentdan tashkil topadi. O'qituvchi va o'quvchi faoliyati. Dars qaysi tilda o'tilishi kerak degan masala ham munozarali masalalardan xisoblanadi.

Yangi mavzuni yoritishda va eslab qolishda ona tilida tushuntirish maqsadga muvofiq. H. Palmer 10% dars ona tilida bo'lishi qolgan qismi esa chet tilida tashkil qilinishini maqsadga muvofiq deb bilsa bo'shqa bir olim professor Belyaev B.V darsning 5-15% ona tilida qolgan qismida esa organilayotgan chet tilida bo'lishi maqulligini aytadi. Shu bilan birga u yuqori sinfda o'qtuvchining nutqi o'quvchilar nutqiga nisbatan kamroq foizni tashkil qilishi maqsadga muvofqligini aytadi.

Savollar

1. Reshlashtirish qanday ahamiyatga ega?
2. O'quv jarayonini rejalashtirishda nimalarga e'tibor bermaq kerak?
3. Tematik, rejalashtirishni qanday tushunasiz?
4. Kundalik dars rejasining tarkibiy qismlarini sanab, izohlab bering?
5. Chet tili darsi mazmuni va mohiyati hususida metodik adabiyotlarda qanday fikr bildirilgan?

V. ГЛЮССАРИЙ

| <i>Latin</i> | <i>English</i> | <i>Meaning in English</i> |
|---|---------------------------------|--|
| anterior, anterus | anterior | directed toward or situated on the belly surface, front side |
| caudalis, caudale | caudal | positioned toward the tailbone |
| cranialis, craniale/ dexter, dextra, dextrum | cranial/cephalic/ cephalad | positioned toward the head |
| dexter, dextra, dextrum | dexter | right side |
| distalis, distale | distal | in the limbs, away from the trunk |
| dorsalis, dorsale | dorsal | positioned toward the back |
| externus, externa, externum | external | situated near the outside |
| (planum) frontale / coronale | frontal / coronal plane | planes dividing the body into front and back parts. |
| (planum) horizontale / transversale | horizontal /transverse plane | planes dividing the body into upper and lower parts |
| inferior, inferius | inferior | lower |
| (inter)medius, intermedia, intermedium | middle | in between two other structures |
| internus, interna, internum | internal | inner or inside |
| lateralis, laterale | lateral | situated or extending away from the median plane of the body |
| medialis, mediale | medial | situated toward the median plane or midline of the body or a structure |
| (planum) mediansagittale | mediansagittal plane | the plane dividing the body into right and left halves |
| palmaris, palmare / volaris, volare | palmar / volar | pertaining to the anterior surface of the hand |
| plantaris, plantare | plantar | pertaining to the sole of the foot |
| posterior, posterius | posterior | positioned toward the back |
| profundus, profunda, profundum | deep | deep |
| proximalis, proximale | proximal | in the limbs, closer to the trunk |
| (planum) sagittale | sagittal plane | planes parallel to the median plane, dividing the body into left and right portions. |
| sinister, sinistra, sinistrum | left | left side |
| superficialis, superficiale | superficial | situated on the surface of the structure |
| superior, superius | superior | upper |
| ventralis, ventrale | ventral | directed toward or situated on the belly surface |

VI. АДАБИЁТЛАР РУЙХАТИ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. - Т.:“Ўзбекистон”, 2011.
2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. – Т.: “Ўзбекистон”. 2017. – 488 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз – Т.: “Ўзбекистон”. 2017. – 592 б.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

4. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2018.
5. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни.
6. Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сонли Фармони.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сонли Фармони.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 3 февралдаги “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5325-сонли Фармони.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 июндаги “2019-2023 йилларда Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университетида талаб юқори бўлган малакали кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва илмий салоҳиятини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4358-сонли қарори.
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июлдаги «Олий ва ўрта махсус таълим тизимида бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-4391- сонли қарори.
12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июлдаги «Олий ва ўрта махсус таълим соҳасида бошқарувни ислоҳ қилиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5763-сон Фармони.
13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини

- ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли Фармони.
14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2018 йил 21 сентябрдаги ПФ-5544-сонли Фармони.
 15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 майдаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сон Фармони.
 16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 2 февралдаги “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2752-сонли қарори.
 17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сонли қарори.
 18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш сифатини оширишда иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларининг иштирокини янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 27 июлдаги ПҚ-3151-сонли қарори.
 19. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Нодавлат таълим хизматлари кўрсатиш фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 15 сентябрдаги ПҚ-3276-сонли қарори.
 20. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2018 йил 5 июндаги ПҚ-3775-сонли қарори.
 21. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли Қарори.

Махсус адабиётлар

22. Латинский язык и основы медицинской терминологии: учеб. пособие / Л. В. Долгушина; Новосиб. гос. ун-т. – Новосибирск: РИЦ НГУ, 2013. – 96 с.
23. Петрова Г. В., Еремичева В. И. Латинская терминология в медицине:
24. справочно-учебное пособие для медиков и фармацевтов. М.: Астрель АСТ, 2017

25. Латинский язык и основы терминологии / под ред. Ю. В Шульца. М.: Медицина, 2015.
26. Ярхо В. Н., Лобода В. И. Латинский язык. М.: Просвещение, 1983.
27. Кацман, Н.Л., Покровская, З.А. Латинский язык. – М.: ВЛАДОС, 2013. [Электронный ресурс]
28. Proverbia et dicta Latina: методическая разработка для студентов дневного и заочного отделений филологического факультета / [Сост. Т. В. Вяничева] – Томск: Изд-во ТГПУ, 2010. –66 с.
29. Хрестоматия по латинскому языку: для вузов / сост.: О. В. Бударagina, Т. Б. Путилова; под. ред. Н. М. Ботвинник. –М. [и др.]: Академия [и др.], 2013. – 115 с.
30. Соболевский, С. И. Грамматика латинского языка: Теоретическая часть. Морфология и синтаксис: учебное пособие для вузов и средних специальных учебных заведений / С. И. Соболевский. –СПб.: Алетейя, 2014 – 431 с.
31. Лотин тили. Л.Хўжаева, Х.Зоҳидова. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 2015

Интернет сайтлар

32. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги: www.edu.uz.
33. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Матбуот маркази сайти: www.press-service.uz
34. Ўзбекистон Республикаси Давлат Ҳокимияти портали: www.gov.uz
35. Ахборот-коммуникация технологиялари изохли lug'ati, 2004, UNDP DDI:
36. Ўзбек интернет ресурсларининг каталоги: www.uz
37. Таълим портали: <http://www.ziyonet.uz/>
38. Тил ўрганиш сайти: <http://www.gumer.info>
39. Тил ўрганиш сайти: <http://www.knigafund.ru/books/169621>.